

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRKİYE-AB
İLİŞKİLERİ VE
ALMANYA'NIN ÖNEMİ,
EKONOMİ-POLİTİK BİR ANALİZ, 1996-2005**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM OKUR

İSTANBUL, 2013

**T.C.
Kadir Has Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
Yüksek Lisans Programı**

**“GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRKİYE-AB
İLİŞKİLERİ VE
ALMANYA’NIN ÖNEMİ,
EKONOMİ-POLİTİK BİR ANALİZ, 1996-2005”**

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim OKUR

**Danışman Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Şule TOKTAŞ**

İstanbul, 2013

T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

“GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRKİYE-AB
İLİŞKİLERİ VE
ALMANYA’NIN ÖNEMİ,
EKONOMİ-POLİTİK BİR ANALİZ, 1996-2005”

İBRAHİM OKUR

ONAYLAYANLAR

Doç. Dr. Şule TOKTAŞ (Danışman) Kadir Has Üniversitesi_____

Doç. Dr. Meltem Şengül UCAL Kadir Has Üniversitesi_____

Yard. Doç. Dr. Emre İŞERİ Kadir Has Üniversitesi_____

ONAY TARİHİ: 07/Mayıs/2013

“Ben, İbrahim OKUR, bu Yüksek Lisans Tezinde sunulan çalışmanın şahsıma ait olduğunu ve başka çalışmalardan yaptığım alıntıların kaynaklarını kurallara uygun biçimde tez içerisinde belirttiğimi onaylıyorum.”

GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ VE ALMANYA’NIN ÖNEMİ, EKONOMİ-POLİTİK BİR ANALİZ, 1996-2005

İbrahim OKUR

ÖZET

Avrupa Birliği’ne üyelik serüvenine başvurmasının üzerinden yaklaşık 50 yıl geçmesine rağmen tam üyeliğe hala kabul edilmeyen Türkiye, 1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinin ardından, tam üyelik yolunda büyük mesafeler kat etmiştir. Ekonomik ve siyasi alanlarda, Avrupa Birliği içinde ve uluslararası arenada kendisini göstermeye başlamış, ilişkilerini ilerletmiştir. Avrupa Birliği ile ilişkiler sıklaşmış, 1999 yılında Helsinki’de üye adaylığı statüsü kazanılmış ve 2005’te Avrupa Birliği ile müzakerelere başlanmıştır. Müzakerelerin başlamasından sonra da üyelik için çalışmalar devam etmektedir. Bu süreçte Türkiye’nin büyük destekçileri özellikle Almanya ve Almanya içinde yaşayan Türkler olmuştur. Almanya içinde ekonomik, sosyal ve siyasi olarak güçlenen Türkler, Alman hükümetlerini olumlu karar almaları yönünde etkilemişlerdir. Alman devleti de Birlik içinde başat güç olarak özellikle Başbakan Gerhard Schröder döneminde, Türkiye’yi desteklemekten kaçınmamıştır. Türkiye’nin üyelik yolunda çabaları, Almanya’da yaşayan Türklerin ve Alman Başbakan Schröder’in destekleri, Türkiye’yi Birlik üyesi olma yolunda önemli bir aşamaya taşımıştır.

Hazırlanan bu çalışma, Gümrük Birliği sonrası Türkiye’nin Avrupa Birliği serüvenini, müzakerelerin başlamasına kadar ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu tez giriş ve sonuç bölümleri haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Gümrük Birliği Anlaşması’nın yürürlüğe konması, bu kapsamda yapılanlar ve sonuçlarıyla birlikte Helsinki Zirvesi’ne kadar olanlar anlatılmıştır. İkinci bölümde, Helsinki Zirvesi’nde üye adaylığı statüsünün kazanılmasından sonra, 2002 Kopenhag Zirvesi’ne kadar karşılıklı yapılanlar, Türkiye’nin üyelik yolunda attığı adımlar ve Almanya’da yaşayan Türklerin ve Alman Başbakan Schröder’in Türkiye’ye destekleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise 2002 Kopenhag Zirvesi’nde Türkiye’ye verilen müzakerelere başlama sözünün ardından, Türkiye’nin çalışmaları hızlandırması ve yaptıkları incelenmiştir. Ayrıca, Birliğin Türkiye’nin üyeliği yolunda açıkladığı İlerleme Raporları ve Zirve sonuç bildirgeleri, ve de Türkiye’nin üyeliği için önemi çok büyük olan Kıbrıs konusuna değinilmiş, bu perspektifte sürecin nasıl geçtiği ve sonuçta 2005 yılında müzakerelere nasıl başlandığı aşamaları değerlendirilmiştir.

Gümrük Birliği sonrası ilişkiler gelişmiş ve Türkiye Avrupa Birliği üyesi olma yolunda önemli mesafeler kat etmiştir. Türkiye'nin asıl hedefi tam üyeliktir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği, Almanya, Müzakereler.

TURKEY-EU RELATIONS AFTER CUSTOMS UNION AND IMPORTANCE OF GERMANY, AN ECONOMY-POLITICAL ANALYSIS, 1996-2005

İbrahim OKUR

ABSTRACT

It has been 50 years since Turkey applied for full membership for EU and it is yet to be accepted. However, Turkey has made significant progress towards full accession after the enforcement of a Customs Union in 1996. In economic and political areas, it has distinguished itself among the EU countries and in international arena. It has strengthened its relations with EU, gained candidate country status at Helsinki in 1999 and furthermore, it has started negotiations to become a full member in 2005. Turkey continues to make an endeavor after the opening of negotiations. In this process, especially Germany and the Turkish-origin population in Germany have become the supporters of Turkey. Turkish-origin population has grown stronger in economic, social and political areas and affected German government positively in Turkey's case. Germany, as a leading country in EU, promoted Turkey especially under Gerhard Schröder's rule. Turkey, with its own efforts towards full accession and support from Turkish-origin population and Schröder, has made abovementioned significant progress.

In this study, Turkey's EU accession efforts, from Customs Union to opening of negotiations, are examined in detail. It consists of three main parts. In the first part enforcement of Customs Union with Turkey, of what has been done in this context and Helsinki Summit with its outcomes are analyzed. Second part clarifies the period between the acquisition of candidate country status after Helsinki Summit and Copenhagen Summit in 2002, relations with EU, steps towards full accession and the support of Turkish-origin population in Germany along with German Chancellor Gerhard Schröder and his cabinet. After the promise of opening negotiations with Turkey at Copenhagen in 2002, the acceleration of affairs in Turkey has been worked through, Progress Reports, Final Declarations of Summits and Cyprus issue, which has a significant importance towards full membership and in this context the progress and stages of opening of negotiations in 2005 are evaluated in the third part. Relations with EU have grown stronger through Customs Union and onwards and Turkey gained ground towards accession. Turkey's main aim is to be a full member.

Keywords: Turkey, European Union, Customs Union, Germany, Negotiations.

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği üyeliği yolunda Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra epey bir yol almıştır. Helsinki, Kopenhag ve Brüksel Zirveleri'nin ardından 2005 Ekiminde müzakerelere başlanması üyelik öncesi son aşamanın başladığını göstermektedir. Gümrük Birliği'nin kabulü Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası kabuğunu kırmasına yardımcı olmuştur. AB yolunda Avrupa ve özellikle Almanya'daki Türk işçilerin faydaları da oldukça büyüktür. Ayrıca Birliğin motor gücü Almanya'nın, Türkiye açısından desteği çok önemlidir. 1998 yılında iktidara gelen Schröder Hükümeti'nin destekleri açık bir şekilde görülmüştür, diğer üye ülkeler ikna edilmiş ve Türkiye'nin üyelik sürecinde önü açılmıştır. Son tahlilde 2005 müzakerelerinin başlamasıyla Türkiye'nin AB hedefi, tam üyelik yoluna kilitlenmiştir.

İncelediğim konu Türkiye'nin yıllardır elini meşgul eden bir konudur. Tam üyelik gerçekleşmeden de gündemden düşmesi mümkün değildir. Çünkü Türkiye ne kadar Asyalı ise o kadar da Avrupalıdır. Bu stratejik yapısıyla konu hakkında çok fazla çalışılmıştır. Özellikle müzakerelerin başlaması sonrası konu üzerinde yoğunlaşma artmıştır. Yararlandığım kaynaklar yeterli olmakla birlikte, ikili ilişkilerde güncele yönelen çalışmaların arttırılması sağlanırsa, bilgi edinme açısından daha faydalı olacaktır.

Şahsıma bu çalışmanın her aşamasında yol gösterdiği ve desteklerini eksik etmediği için Değerli Hocam Doç. Dr. Şule Toktaş'a, yine her türlü desteklerinden dolayı değerli aileme saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tüm hatalar şahsıma aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLOLAR	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ'NDE GÜMRÜK BİRLİĞİ	5
1.1 Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşmasını İmzalaması ve Türkiye İçin Gümrük Birliği'nin Önemi	5
1.2 Gümrük Birliği Kapsamında Türkiye'nin Yaptığı Çalışmalar	13
1.3 Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşması Sonrası Kazanımları ve Eleştiriler	14
1.4 1997 – Gündem 2000 Raporu ve Türkiye	19
1.5 Avrupa Birliği Başkanlar Konseyi (Zirvesi)	21
1.6 Avrupa Birliği Komisyonu	22
1.7 Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi	24
1.8 1997 Lüksemburg Zirvesi.....	25
1.9 1998 Cardiff ve 1999 Köln Zirveleri	29
1.10 İlerleme Raporları.....	30
1.11 2. İlerleme Raporu (1999)	31

2.BÖLÜM

TAM ÜYELİK YOLUNDA ALMANYA (ALMANYA'DAKİ TÜRKLER VE SCHRÖDER İKTİDARI) VE 1999 BÜYÜK ADIM 'HELSİNKİ ZİRVESİ'	33
2.1 Almanya'daki Türkler ve AB Yolunda Türkiye'ye Destekleri	33
2.2 Almanya ve Schröder Hükümeti'nin AB Yolunda Türkiye'ye Destekleri	39

2.3	1999 Helsinki Zirvesi ve ‘‘Üye Adayı’’ Statüsünün Kazanılması	44
2.4	Helsinki’den 2002 Kopenhag Zirvesi’ne Yaşanan Gelişmeler	50
2.4.1	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği’nin Kurulması.....	51
2.4.2	Katılım Ortaklığı Belgesi’nin İmzalanması	52
2.4.3	Türkiye’nin Ulusal Programı Kabulü	55
2.5	4. İlerleme Raporu (2001) ve Aralık 2001 Leaken Zirvesi	57
2.6	5. İlerleme Raporu (2002)	58

3.BÖLÜM

2002 KOPENHAG ZİRVESİ KARARI VE MÜZAKERELERE GİDEN YOL

3.1	2002 Kopenhag Zirvesi	60
3.2	Kopenhag Sonrası Uyum Çabaları ve 2003 Yılı Ulusal Programı	64
3.3	2003 Haziran Selanik Zirvesi	66
3.4	6. İlerleme Raporu (2003)	67
3.5	2003 Aralık Brüksel Zirvesi	69
3.6	Kıbrıs Sorunu ve Annan Barış Planı.....	70
3.7	2004 Haziran Brüksel Zirvesi	73
3.8	7.İlerleme Raporu (2004)	74
3.9	2004 Aralık Brüksel Zirvesi	76
3.10	2005 Haziran Brüksel Zirvesi ve 3 Ekim 2005 Müzakerelerin Başlaması.....	78

SONUÇ

KAYNAKÇA

TABLolar

Tablo 1 : Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden 2004 Yılına kadar AB İle Dış Ticareti.....14

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS:	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET :	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
BM:	Birleşmiş Milletler
GB:	Gümrük Birliği
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi
MDAÜ:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OKK:	Ortaklık Konseyi Kararı
STA:	Serbest Ticaret Anlaşması
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAD:	Uluslararası Adalet Divanı

GİRİŞ

Türkiye 50 yıllık Avrupa Birliği (AB) yolculuğunda 1996 yılında, Gümrük Birliği (GB) Anlaşması'nı yürürlüğe koyarak üyelik yolunda geri dönülmez bir yola girmiştir. Gümrük Birliği çerçevesinde AB ile ekonomik entegrasyonun son aşamasını kabul etmiş ve siyasi olarak da bağlarını sıkılaştırmıştır.

Gümrük Birliği'nin AB'ye tam üye olunmadan imzalanması Türk kamuoyunun ciddi bir kesimi tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ekonomik ve siyasi olarak AB üyesi devletlerin çok gerisinde olması ve içine kapalı bir sistemin varlığı, zaten Türkiye'nin üyelikten oldukça uzak konumda olmasına neden olmuştur.

Gümrük Birliği sayesinde Türkiye AB'yi daha yakından tanıma fırsatı bulmuş, Kopenhag Siyasi kriterlerinin özüne vakıf olmuş, ekonomik anlamda Türk üreticisi, AB pazarı ve bu sayede dünya pazarına açılma imkanlarını elde etmiştir. Türkiye bu anlaşmayla dünyaya açılmıştır. Tüm eleştirilere rağmen GB sonrası dönemde AB ile ilişkiler daha çok hızlanmıştır. 1999'da Helsinki Başkanlar Zirvesi'nde Türkiye, üye adaylığını kazanmış, 2002 Kopenhag Zirvesi'nde müzakerelere başlama sözünü almış ve son aşamada Brüksel'deki 2004 Zirvesi'nde müzakerelere başlama kararı Zirve'den çıkmıştır. Netice itibarıyla kimi kesimler için hayal olarak da görülen AB üyeliği yolunda, 2005 Ekim'inde müzakerelere başlanmıştır.

Sonuç olarak GB Anlaşması ve devamında uygulanan politikalar, Türkiye'yi AB üyeliğine yakınlaştırmış ve de Türkiye'nin uluslararası topluma hem ekonomik hem de politik anlamda adaptasyonunu kolaylaştırmıştır.

GB'nden sonra AB hedefinden vazgeçmeyen Türk dış politikasının en büyük destekçisi, AB'nin kurucu devletlerinden Almanya olmuştur. Almanya'nın Avrupa Birliği'nin kurucularından olması, Birlik içinde ekonomik bağlamda en güçlü devlet olma özelliği ve Birlik politikalarında belirleyici öneme sahip yapısı bu ülkeyi Türkiye için vazgeçilmez hale getirmektedir. Almanya'da ikamet eden Türk işçilerin de bu süreçte katkıları çok büyüktür. 1960'lı yıllarda başlayan Türk işçi göçü günümüze kadar devam etmiştir. Bu işçiler zamanla Alman coğrafyasında kalıcı olmuşlar ve Alman siyasetinde ve ekonomisinde söz sahibi olmuşlardır. Almanya başta olmak üzere tüm Avrupa ekonomisine ve toplumuna büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Türk devletinin asıl destekçisi Alman Başbakan Şansölye Gerhard Schröder'in, 1998 ve 2002 seçimlerinde iktidara gelmesini Türk göçmenlerinin sağladığını söyleyebiliriz. Göçmen Türklerin büyük desteğini alan Schröder de, Türkiye'nin AB üyeliğinde elinden gelen yardımı yapmıştır. İkili ilişkiler bu dönemde çok yoğunlaşmış, Helsinki'de üye adaylığında asıl katkıyı Schröder yapmış, 2002'de ve 2004'te AB'nin Türkiye ile müzakerelere başlama kararlarının çıkmasında olumlu tavır sergilemiştir.

Almanya'da ki bu büyük Türk potansiyeli, son yüzyıl içindeki Türk-Alman ilişkileri, bir kısım Alman politikacıların ve Schröder'in Türkiye destekleri ve halen Türkiye'nin en büyük ticari ortağının Almanya olması, Almanya'yı hem Türk dış

politikasında hem de AB yolunda ön plana taşımış ve her daim ikili ilişkileri güçlü tutmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecindeki Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden sonra AB yolundaki ilerleyişini incelemektir. Konunun içeriğinde, Gümrük Birliği'nin olumsuz eleştirilere rağmen, aslında o dönemde olumlu getirileri olduğu perspektifinden yola çıkılarak, anlaşma sonrası müzakerelerin başlamasına kadar yaşananların analizi yapılmıştır. Almanya'daki Türk soydaşların AB konusunda önemi anlatılmış ve Alman devletinin özellikle Schröder dönemi baz alınarak, Türkiye'nin üyeliği için ne kadar gerekli olduğuna değinilmiştir.

Bu çalışma, giriş ve sonuç bölümlerinin yanı sıra üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm 1996 Gümrük Birliği Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden 1999 yılı Helsinki Zirvesi'nde üye adaylığı statüsü verilmesine kadar olan gelişmelerin değerlendirmesini aktarmaktadır. Bu çerçevede Gümrük Birliği'nin ne için imzalandığı, ne yükümlülükleri olduğu ve hangi faydaları sağladığı incelenmiştir. Ardından AB'nin yayınladığı Gündem 2000 raporu ele alınmış ve bu yıllarda yapılan Avrupa Zirveleri ve bu Zirvelerden çıkan kararlarla sonuçları değerlendirilmiştir. Bu süreçte yapılan çalışmalar, Türk Devleti'nin kararlı adımları ve Almanların desteği Türkleri haklı çıkarmış ve Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin üyeliği yolunda çok önemli bir ilerleme kaydedilmiştir.

İkinci bölümde üye adaylığı statüsünün ardından çalışmalara hız verilmesi, bu doğrultuda AB'nin İlerleme Raporları hazırlamaya başlaması, karşılıklı Katılım Ortaklığı Belgesi'nin (KOB) imzalanması, buna binaen Türkiye'nin Ulusal Program hazırlaması ve bunu kabul etmesi gibi çok önemli adımlar incelenmiştir. Ayrıca

bugün Avrupa Birliği Bakanlığı statüsü kazanan, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) yine bu dönemde kurulmuştur. Yapılan faaliyetlerin dışında Almanya’da yaşayan Türklerden bahsedilmiştir. Türklerin nasıl Almanya’ya göç ettikleri, oralarda neler yaşadıkları, işçi sınıfı olarak başlattıkları yaşamlarının gelecek kuşaklarda, akrabalarında nasıl değişim göstererek artık ticaret yapan, milletvekili olan, iş kuran ve işverenlik yapan bir hale dönüştüğü incelenmektedir. Ayrıca Almanya Devleti ve Türk yanlısı olan Alman Başbakan Gerhard Schröder ve başında bulunduğu Sosyal Demokratlar/Yeşiller Partisi koalisyonunun Türkiye’nin üyeliğine destekleri ve bu desteklerin sonuç vermesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, 2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi’nde, kriterlerin yerine getirilmesi halinde 2004 yılı Zirvesi’nde müzakerelere başlama kararının alınacağı açıklamasından yola çıkılarak, bu süreçte karşılıklı yapılanlar, Türkiye’nin üyelik yolunda çabaları ele alınmıştır. AB Komisyonu’nun hazırladığı İlerleme Raporları incelenmiş ve AB Başkanlar Zirveleri’nde çıkan kararlar değerlendirilmiştir. Türkiye’nin reform süreci izlenmiş, Kıbrıs meselesine ve bu meselede Türkiye’nin kararlı adımlarına değinilmiştir. Son aşamada Türkiye’nin başarısı olarak, 2004’te müzakerelere başlama kararının nasıl çıktığı ve 2005’te müzakerelere başlanılması süreci incelenmiştir.

Sürecin geneline bakıldığında, Türkiye’nin 1963 yılında Ankara Anlaşmasıyla attığı ilk AB adımından 2013’e kadar, yani 50 yıllık bir dönemde hala tam üyelik gerçekleşmemiştir. Ancak GB sonrası hızlanan ilişkiler ve 2005’te müzakerelerin başlaması bu yolda son virajın dönüldüğünü göstermektedir. Eksiklere ve eleştirilere rağmen Türkiye’nin hedefi her zaman tam üyelik olmuştur. Türkiye AB dışında ciddi bir alternatif bulmadığı sürece bu hedefini koruması gerekmektedir.

1.BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ'NDE GÜMRÜK BİRLİĞİ

1.1 Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşmasını İmzalaması ve Türkiye İçin Gümrük Birliği'nin Önemi

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasından 1 yıl sonra 1959 yılında AET'ye üye olmak için başvuru yapmıştır. Ancak aynı dönemde Yunanistan'ın da başvurmasına karşılık, Yunanistan AET ile 1961 yılında ortaklık anlaşmasını imzalamış, Türkiye'nin üyeliği 1960 yılı darbesiyle aksamış ve 1963 yılında, başvurudan 4 yıl sonra Ankara Anlaşması imzalanabilmiştir. Ankara Anlaşması imzalandıktan sonra Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması, AET'ye üye ülkeler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanmış ve 1 Aralık 1964'ten itibaren yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki hukuki zemini oluşturan anlaşmadır. 3 ana dönemden oluşan anlaşma hazırlık, geçiş ve son dönemleri kapsamaktadır. Hedefi Gümrük Birliği'ni tamamlamak ve son tahlilde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini gerçekleştirmektir.

1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasınının 5. Maddesi uyarınca 1 Ocak 1996'da nihai aşama olan Gümrük Birliği Anlaşması uygulamaya konmuştur ve Türkiye - AB ilişkilerinde son dönem başlamıştır. Geline nokta gümrük birliğinin gerçekleştirildiği, ortak pazarın kurulduğu, ekonomik, mali ve sosyal politikaların uyumlu hale getirildiği, kısacası ekonomik birliğin tüm koşullarının sağlanmış olduğu dönemdir.

Gümrük Birliği Türk kamuoyunun belli bir kısmı tarafından çokça eleştirilmiştir. Nedeni ise tam üye olunmadan Gümrük Birliği'nin kabul edilmesi ve

uygulamaya konmasıdır. Ancak GB'nin imzalanmasından sonra Türk ekonomisinin kabuğunu kırması, kat ettiği ilerleme ve dünya piyasalarına dâhil olması Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Türkiye'yi dünyaya açmıştır. Siyasi olarak ta AB üyeliği yolunda, AB'nin Türkiye'yi iyi tanması hem de Türk halkının AB'ye adapte olması açısından bir yakınlaşma ortamı GB sayesinde oluşturulmuştur. Tüm olumsuz taraflarına rağmen Gümrük Birliği Anlaşması'nın olumlu yönleri değerlendirilmeli, 2005'te müzakerelerin başlamasına temel oluşturduğu da akıldan çıkartılmamalıdır. Bu yönleriyle GB ve sonrası atılan olumlu adımlar Türkiye'nin AB üyeliğine giden yolda önemli yer teşkil etmektedir.

Gümrük Birliği, Birlik üyesi ülkelerin kendi aralarında ticarete konu olan bütün mallarda her türlü tarife, vergi, resim, harç ve kota gibi engellerin kaldırılmış olduğu bir ekonomik bütünleşme sistemidir. Ayrıca Birlik dışındaki üçüncü ülkelere de ortak dış tarife ve kotaların, yani ortak gümrük tarifesinin uygulanması mecburiyeti bulunmaktadır.

Gümrük Birliği ve devamında tam üyelik kapsamında AB'nin oluşturduğu dört temel özgürlük alanı mevcuttur, bu dördüğü ana hatlar olarak ta kabul edebiliriz. Bunların uygulanması konusunda kanuni haklar ulusal yapıların üzerinde görülmüştür. Bu özgürlük alanları, malların serbest dolaşımı, kişilerin serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dolaşımı ve sermayenin serbest dolaşımıdır. Bu dört ana başlık vazgeçilmez haklardır.

Gümrük Birliği kapsamında ki mallar Birlik içinde serbest dolaşımdadır. Üye ülkelerin malları gümrüksüz serbest dolaşımda olan mallardır. Üçüncü ülke çıkışlı mallar ise gerekli ithalat işlemleri yapılmış, alınması gereken gümrük vergileri ve eş

etkili resimlerin, üretimin yapıldığı devlette alınmış olduğu mallardır. AB’de serbest dolaşım için üçüncü ülkede bu işlemlerin tamamlanmış olması gerekmektedir.

AB’de ürünlerin serbest dolaşabilmesi, satılıp alınabilmesi için bu ürünlerin üretimleri aşamasında kullanılan ara madde ve hammaddelerine ‘‘fark giderici vergi’’ de konulması gerekmektedir. Bu fark giderici vergilerin konulmasının sebebi Birlik içinde ticareti yapılan, belli oranda veya tamamen vergiden muaf, ara ve yatırım maddelerinin belli fark giderici vergi ile vergilendirilip, fiyatları çok aşağı düşürmeden serbest rekabet şartlarını korumayı sağlamaktır.¹ Üçüncü ülkelerle uygulanan ticari anlaşmalarda da eğer her ülke kendi milli vergi politikasını devam ettirirse, ithalatçı firmalar ithalatı vergi düzeyi en düşük olan ülke üzerinden gerçekleştirecek ve diğer ülkelerle rekabeti bozacaklardır. Bu nedenlerle ortak bir gümrük tarifesinin Birliğin tamamında uygulanması doğru olmaktadır.

Gümrüklerin kaldırılması ve ithal malların Birlik içinde rahatça dolaşmaya başlamasının ardından ortak bir ticaret politikası ihtiyacı da beraberinde gelmiştir. Topluluk dışındaki ülkelerle yapılan ticari alış-verişlerde tüm üye ülkeler olabildiğince aynı kuralları uygulamaktadırlar. Eğer bir üye zor durumda kalırsa ona koruyucu önlemlere başvurma hakkı tanınmıştır.

Vergilerin uyumlaştırılması konusunda kanuni güvenceler getirilmiştir. Aynı özellikteki ürünler arasında farklı vergi uygulamaları yasaklanmıştır, taraflar diğer tarafın mallarına kendi milli mallarına uyguladıkları vergiden fazla bir vergi uygulayamazlar.² Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi vergiler konusunda, muamele vergisi, özel tüketim vergisi ve dolaylı vergiler için gümrük birliğinin tam

¹ Karluk, Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 7.bs.,İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, s.299

² Tekeli, İlhan&İlkin Selim, Türkiye ve Avrupa Birliği 3,Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa’ya Türkiye’nin yaklaşımı, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000, s.551

sağlanması, Birlik içi mevzuatların uyumlaştırılması ve uygulanması konularında düzenlemeler yapmıştır.

Kişilerin serbest dolaşımı alanında, daha önce kömür ve çelik sanayinde çalışan işçilerin serbest dolaşımı öngörülmüşken Roma Anlaşması'nda kişilerinde serbest dolaşımı kabul edilmiştir. Serbest dolaşım hakkıyla açık işlere başvurma, bu işlere başvurma imkânıyla Birlik içindeki ülkelerde rahatça yer değiştirebilme, Birlik üyesi ülkelerin mevzuatlarına uygun olarak o ülkede iş yapabilme ve iş bittikten sonra ülkede kalabilme gibi serbest dolaşım hakları doğmuştur. İşçilerin serbest dolaşımında ırkçılığa dayalı istihdamda öncelik gibi her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. İşçiler bu hakla çalışma ve yaşam kalitelerini yükseltmekte, işveren ülke ekonomileri ise işgücü talebini karşılamakta ve iş hayatında yetişkin elemanlar sayesinde profesyonel hale gelmektedirler. İşçilerin iş alanlarına yerleştirilmeleri konusunda üye ülkelerde istihdam büroları bulunmaktadır. Bir işçinin eşi ve belli yaş altındaki aile bireylerini çalıştığı ülkede yanına alma hakkı mevcuttur. Ayrıca işçi gittiği ülke vatandaşlarıyla aynı sosyal haklara sahip olabilmektedir. Vergide eşit ödeme ve eğitimden istediği gibi yararlanabilme hakkına sahiptir. Sendikalara üye olma ve konut edinme haklarında hiçbir ayrımcılık yoktur. İşçiler sadece kamu politikası, kamu güvenliği ve kamu sağlığı gerekçeleriyle sınırlandırılabilir.

Hizmetlerin serbest dolaşımı konusu serbest meslek mensuplarının, Birlik içinde istedikleri ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunma, istedikleri takdirde iş yeri açıp buraları işletebilme hakkını vermektedir. Üye devlet vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olan bu kişiler genel anlamda para karşılığında, mal, sermaye ve işçi dolaşımı dışındaki ticari ve serbest meslek faaliyetlerini yürüten kişiler olarak tanımlanmaktadır. Farklı olarak yerleşme hakkını kapsamayan hizmet sunma

serbestisi, doktor, avukat, bankacı, mühendis, zanaat gibi meslek dallarında uğraşan kişileri kapsamaktadır.

İşçilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımına bir kolaylıkta Maastricht anlaşmasında getirilmiştir. Bu anlaşmayla getirilen Avrupa Vatandaşlığı tüm Avrupa vatandaşlarına birtakım yeni haklar tanımaktadır. AB üyesi ülkenin vatandaşı olan herkes bu sayede Birliğinde vatandaşıdır. Bu ayrıcalıkla tüm üye ülkelerde ikamet etme ve serbestçe dolaşım hakkı, eğer şartlar uygunsa Avrupa Birliği Parlamentosu ve belediye seçimlerinde seçme ve seçilme imkanı, Parlamento bazında dilekçe hakkı gibi haklara sahiptirler.

Sermaye serbest dolaşımı noktasında çok uzun bir süre anlayış, malların serbest dolaşımı ve ortak tarım politikası üzerinden gitmiştir. Sermayenin serbest dolaşımına atfedilen bankacılık, finans gibi asıl kavramlar daha sonraları ortaya çıkmıştır. Yapılan anlaşmalarda üye devletlerin kendi aralarında ve üçüncü ülkelerle yapacakları sermaye transferleri önündeki tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Üçüncü ülkelere uygulanabilecek bir kısıtlama için ayrıca oylamaya gidilmelidir. Bu sonuçlarla sermaye kavramını oluşturan teşebbüs kurma, doğrudan yatırımlar, mali hizmetlerin sunumu, sermaye piyasalarına menkul kıymetlerin girişi gibi konularda serbestlik sağlanmıştır.

Gümrük Birliği'nin kurulmasından sonra alınan kararlar ve uygulanan politikalar sayesinde üye ülkeler ticaretin önündeki engelleri kaldırarak ortak çıkarlarına uygun olarak küresel ticarete katılma ve rekabet edebilme, gümrük tarifelerini düşürüp karşılıklı işbirliğini geliştirme hedeflerine yönelmişlerdir. Bağımsız ticari politikalardan vazgeçip ortak politikalar uygulamaya başlamışlardır.

1964 Ankara Anlaşmasından uzun bir süre sonra, 1995 yılında alınan Ortaklık Konseyi Kararı'nın (OKK) ardından Ocak 1996 başı itibarıyla Türkiye ile AB arasında da Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Temelinde karşılıklı malların serbest dolaşımı ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerini baz alsa da sonraları, anlaşma AB'nin ticari, sanayi ve rekabet alanlarında aldığı mesafeler neticesinde daha kapsamlı bir hale gelmiştir.

Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği ilişkilerini yürüten iki temel organı incelediğimizde Gümrük Birliği Ortak Komitesi ve Gümrük İşbirliği Komitesi'ni görürüz. Gümrük Birliği Ortak Komitesi taraflar arasında bilgi ve görüş alışverişini sağlamakta, Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunup, sistemin düzenli işleyişine yönelik görüş bildirmektedir. Gümrük İşbirliği Komitesi ise Ortaklık Anlaşmalarının gümrüklerle ilgili hükümlerinin doğru bir şekilde uygulanması ve bu amaçla taraflar arasında idari işbirliğinin sağlanması görevlerine bakmaktadır. Ortaklık Komitesi'nin gümrük konusunda kendisine vereceği görevleri yürütür. Üye ülkelerin gümrük uzmanları, Komisyon'un gümrük konuları ile ilgili yetkilileri ve Türk gümrük uzmanlarından oluşmaktadır.

Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin nasıl işleyeceğine ilişkin hükümler, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihindeki toplantısında ortaya konmuştur. 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol kurallarının ötesinde yükümlülükler getirmiştir. 1/95 sayılı OKK kararında belirtilen yükümlülüklerin bir bölümünün GB'nin imzalanmasının hemen ardından, kalan kısmının da daha ileriki dönemde aşama aşama uygulanması öngörülmüştür. Günümüz itibarıyla bu aşamalar tamamlanmış durumdadır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı şü ana başlıkları ihtiva etmektedir.

- Malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası
- Tarım ürünleri
- Gümrük hükümleri
- Yasaların uyumlulaştırılması
- Kurumsal hükümler
- Genel ve son hükümler³

Yukarıda genel itibarıyla ayrıntısına değindiğimiz bu hükümleri Türkiye’de GB Anlaşmasını imzalarken kabul etmiştir.

Gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının, eş etkili vergi ve tedbirlerin kaldırılmasıyla ilgili madde ise ‘‘ ithalatta ve ihracatta uygulanan gümrük vergileri, eş etkili vergiler, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler, kararın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırılacaktır.’’ olarak ifade edilmiştir.⁴

Mevzuat uyumu konusunda ise, ‘‘Taraflar fikri, sinai, ve ticari mülkiyetin etkinlikle korunması ve yürütülmesine verdikleri önemi vurgulamakta, fikri mülkiyetin her iki tarafta da eşit düzeyde korunması sağlanmadıkça gümrük birliğinin iyi işlemeyeceği bildirilmektedir. Bu amaçla Türkiye’nin tespit edilmiş bulunan bazı topluluk mevzuatına, uluslararası sözleşmelere ve Trips Anlaşmasına uyum sağlaması gerektiği bildirilmekte ve kabul edilmektedir.’’⁵

³ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, ‘‘Gümrük Birliği’’, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234>, (Çevrimiçi) 05.03.2013

⁴ Tekeli, İlkın, Kitap 3, a.g.e., s.546

⁵ Tekeli, İlkın, Kitap 3, a.g.e., s.549

Ortaklık Konseyi Kararları içerisinde Türkiye'yi en çok ilgilendiren başlık malların serbest dolaşımı konusudur. Gümrük Birliğinde mallar herhangi bir engellemeyle karşılaşılmeden üye ülkeler arasında serbest dolaşımındadır. Bu bağlamda, GB'nin tarafları, malların serbest dolaşımının güvenliğinin sağlanması ve doğabilecek ticari anlaşmazlıklara karşın ortak ticaret politikaları imzalar ve uygularlar anlayışı, Türkiye açısından da bir güvence olmuştur. Ortaklık Konseyi Kararı'nda Türkiye'nin 5 yıl içinde Topluluk mevzuatına uygun olarak belgelendirilen Topluluk ürünleri ithalatının, belirli istisnalar dışında engellenemeyeceği hükme bağlanmıştır.

AB üyeliği ve üyelik sürecinde Gümrük Birliği'nin taraf ülkeleri, yaptıkları ithalat ve ihracatın emredici kurallarını, üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları ortak dış ticaret politikalarını, standartlar ve teknik mevzuat dâhil uyum sürecinde ülke hukuki mevzuatlarını AB normlarına uygun hale getirmeleri şartını kabul etmişlerdir. Ayrıca karşılıklı olarak rekabet kurallarına da uyulması mecburidir. Bu tutum Türkiye tarafına rekabet kuralları, devlet yardımları, tekeller ve fikri hakların Birlik mevzuatına uyumu mecburiyetini getirmektedir.

1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye tarafından imzalanmasının birincil nedeni AB'ye tam üye olmayı kolaylaştıracağı inancıdır. AB ise hem siyasi olarak Türkiye'nin kendi etki alanından çıkmasını istememiş hem de ekonomik olarak Türkiye gibi önemli bir pazarı kaybetmekten çekinmiştir. Bu beklentilerle imzalanan GB anlaşmasının üzerinden yaklaşık 10 yıl geçmesinden sonra iki taraf arasında müzakerelere başlanabilmiştir. Yalnız bilinmelidir ki müzakerelerin sonunda Türkiye'nin kesin olarak AB üyesi bir devlet olması net

değildir. Türkiye eğer müzakereler sonunda tam üye olabilirse ancak o zaman beklentiler tam anlamıyla karşılanabilir.

Gümrük Birliği, Avrupa Birliği entegrasyonunun da özünü oluşturur. Normal şartlarda ülkeler ve ticareti yapılan mallar arasında farklı gümrük tarifeleri bulunmaktadır. Ancak Gümrük Birliği çerçevesinde gümrüklerde uygulanan prosedürlerin ve vergilerin tek bir çerçevede yürütülmesi, Birliğin entegrasyonunu da sağlamaktadır. Hatta bazı düşünürler AB bütünleşmesini, gümrük birliği ile aynı görmüştür.⁶

1.2 Gümrük Birliği Kapsamında Türkiye'nin Yaptığı Çalışmalar

Gümrük Birliği kapsamında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na binaen GB'nin İşlemesi ve AB ile uygulanacak ortak ticaret politikaları uyarınca, ithalat ve ihracat kuralları, dumping veya sübvansiyon uygulanan ithalata karşı koruma tedbirleri, kotaların işleyişi, tekstil ithalatına yönelik düzenlemeler, içerde ve dışarıda tekstil ürünlerinin işleme prosedürleri AB mevzuatlarına uyumlu hale getirilmiştir, işlenmiş tarım ürünleri için sanayi payı sıfırlanmıştır.

Mevzuatların uyumu bağlamında Türkiye toplam 29 tane Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalamıştır. Lübnan, Morityus ve Güney Kore ile imzalanan STA'ların prosedürü sonlanınca onlarda yürürlüğe gireceklerdir.⁷ Bu anlaşmaların yanında malların serbest dolaşımı ve AB pazarına entegre olma yolunda vergi, kamu yardımları, rekabete ilişkin haklar konularında da AB'nin uyulmasını beklediği normlara yeterlilik sağlanmıştır.

⁶ Dedeoğlu, Beril, Adım Adım Avrupa Birliği, İstanbul, Çınar Yayınları, 1996, s.37

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı 'Serbest Ticaret Anlaşmaları, Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları'', <http://www.ekonomi.gov.tr/sta/> (Çevrimiçi) 11.03.2013

Türkiye'nin rekabet politikalarına uyumu konusunda ayrıca, Rekabet Kurulu'nun kurulması, kamu yardımları mevzuatının Avrupa normlarına yaklaştırılması, fikri-ticari-sinai mülkiyet haklarına yönelik uluslararası anlaşmaların tarafı olunması ve Türk Patent Enstitüsünün daha aktif hale getirilmesi gibi hususlar bulunmaktadır. Türkiye'de Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başladığı 1996 yılından bu yana, mevzuata uyum konusunda yapılan çalışmalarda çok büyük aşamalar kaydedilmiştir.

1.3 Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşması Sonrası Kazanımları ve Eleştiriler

Aşağıdaki tabloda Gümrük Birliği öncesi ve sonrasında AB ile Türkiye arasında oluşan ihracat ve ithalat rakamları görülmektedir.

Tablo 1

Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden 2004 Yılına kadar AB İle Dış Ticareti

	1995	1996	2000	2001	2002	2003	2004
İhracat	11	11.5	14.3	16.1	18.5	24.5	34.3
İthalat	16.9	23.1	26.6	18.3	23.3	31.7	45.4
AB'nin Payı (%)	49	51.5	50.5	47.5	48	49	50.7
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	65	49.7	53.7	87.9	79.3	77.2	75.5
Dış Ticaret Açığı	-5.9		-12.3	-2.2	-4.8	-7.2	-11.1
Cari İşlemler Dengesi	-2.4		-9.8	+3.4	-1.5	-6.9	-15.6

Kaynak: Bilanço, Ekonomik Rapor, TÜRMOB Aylık Yayın Organı, sayı:101, Mart 2005, s. 17⁸ (DPT, Türkiye'nin Üyeliği'nin AB'ye Muhtemel Etkileri, Kasım 2004, s.26, DİE, Haber Bülteni, Şubat 2005)

Bu tablo üzerinden Gümrük Birliği sonrasında Türkiye-AB ticareti hakkında bir analiz yapıldığında aşağıdaki sonuçlara varmaktayız:

⁸ Kaynak: Bilanço, Ekonomik Rapor, TÜRMOB Aylık Yayın Organı, sayı:101, Mart 2005, s.17

- Dış ticaret payında GB sonrası ciddi artışlar olmuştur.1995'ten 2004 yılına kadar (GB'nin 9. yılında) ithalatın 2.7 kat artmasına karşın (16.9'dan 45.4'e çıkmıştır) AB'ye yapılan ihracat verilere bakıldığında 3.1 kat artmıştır.(11'den 34.3'e çıkmıştır.)
- İhracatın ithalatı karşılama oranında düzelmeler yaşanmıştır. 1995'te %65 iken, 2004'te %75.5'e yükselmiştir.
- 1996-2004 arasındaki 9 yıllık sürede AB'ye karşı toplam dış ticaret açığı 80 milyar dolardır. AB dışında ise bu rakam 105 milyar dolarları görmektedir.
- 9 yıllık dönemde AB'den yapılan ithalatın yaklaşık %89'u hammadde, ara malı ve yatırım mallarından oluşmuştur.(Mart 2005 verileri)
- Gümrük Birliği öncesi 8 ila 20 milyar dolar arasında değişen Türkiye'nin yıllık ihracat büyüklüğü, 2004 yılı sonunda 68,6 milyar dolarlar seviyesine gelmiştir.
- Gümrük Birliği öncesinde yıllık 4-6 milyar dolar arasında seyreden Türkiye'nin turizmden sağladığı gelirler, periyodik olarak artmış 2004 yılı sonunda 12.124 milyar dolara ulaşmıştır.⁹
- Türkiye dış ticaretinin yarısına yakını AB ülkeleri ile yapmaktadır.¹⁰ Türkiye'nin AB dış ticareti içindeki oranı ise bunun yaklaşık yüzde 10'u kadardır.

Türkiye'nin, hem tablo verilerine baktığımızda hem de 2004 ve 2005 yılı sonundaki ekonomik karnesini incelediğimizde, Gümrük Birliği anlaşmasının ülkenin ticari gelişiminde çok büyük katkısı olduğunu görüyoruz. Gümrük Birliği

⁹ Bilici, Nurettin, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme, 2.Bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005 s.128

¹⁰ Gökalp, M.Faysal & Yıldırım, Aynur, "Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar", Ed.: Turgay Uzun, Serap Özen, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.263-288

sayesinde Türk üreticisi dünya pazarına açılmış, en yakın rakipleri olan Avrupa'daki ihracatçıları tanımış, kaliteli ve ucuz maliyetli ürünler üretmeye başlamıştır.

Gümrük Birliği'ne girilmesiyle birlikte Türkiye'nin rekabet anlayışı geleneksel kalıplardan çıkmış, modern ve uluslar arası pazarda rekabet edebilecek aşamaya gelmiştir. Türk imalat sektörü daha verimli bir hal almış, daha teknolojik araçlarla üretim kapasitesini arttırmıştır. Özellikle otomotiv ve beyaz eşya sektörünün başarısı takdir edilir seviyeye gelmiştir. Yabancı yatırımcılar Türk pazarını tanımış ve yatırım yapmaya başlamıştır. Ülke ekonomik ve siyasi arenada daha istikrarlı bir hale gelmiştir.

Gümrük Birliği, ekonomik anlamda dünya pazarına entegrasyonu hızlandırması ve kolaylaştırması, rekabetin artmasıyla birlikte üretim düzeyinin artması, malların fiyatlarının ucuzlaması gibi birçok olumlu sonucu Türk ekonomisine getirmiştir. GB, Türk dış ticaretini dünyaya açmış ve liberalleştirmiştir. Türkiye büyük bir nüfus için üretim yapmaya başlamıştır.

AB'ye katılım yolunda önemli bir aşama olan Gümrük Birliği sayesinde, Türk malları AB ortak pazarına girmiş, AB ile büyük oranda uyumlu hale getirilmiş bir gümrük kanunu ve anti tröst mevzuatı uygulamaya konmuş, birçok fikri-sinai mülkiyet hakkı kabul edilmiş ve uygulanma imkânı bulmuştur. Böylelikle Türk ihracatçısı firmalar AB üyesi ülkelerle ticaret potansiyelini arttırmışlar ve büyük deneyimler kazanmışlardır.

Gümrük Birliği'nin Türk tekstilcisi açısından kısa ve uzun dönemli olarak getirilerini dikkate aldığımızda, kısa dönemde tekstil ve giyim ürünlerine uygulanan kotaların kalkması, bu ürünlerin ihracatının önünü açmıştır. Kotaların uygulandığı dönemlerde etkisinin az olduğu görülen Türk üreticisine, kotaların kalkması artık AB

pazarında, Çin, Endonezya, Pakistan, Hindistan, Tayvan gibi diğer rakiplere karşı üstünlük sağlayacaktır. Uzun dönemde ise hem AB hem de Türk tekstilcileri, kalan diğer ülkelerdeki Pazar paylarını arttırma hedefi içinde olduklarından, anlaşmalı olarak ve birbirlerini destekleyerek bu pazarlara girebileceklerdir.¹¹

GB, ekonomik getirilerin yanı sıra politik açıdan da Türkiye'nin önünü açmıştır. AB ve Türkiye tarafları birbirlerini daha yakından tanımış, kendi içine kapalı Türk siyasal ve sosyal hayatı dünyaya AB penceresinden açılmıştır.

Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra Gümrük Birliği'ne eleştiriler de çokça gelmiştir. En temel soru ve eleştiri de Türkiye'nin diğer üyelerin aksine, üye olmadan önce Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamasıdır. Çünkü GB'nin kabulü ile Türkiye, AB kurullarında alınan kararlarda oy hakkına sahip olmadığından, AB üyesi devletlerin aldığı kararları uygulamakta, kendi ekonomik parametrelerini Avrupa'ya uyarlamaktadır, alınan kararları uygulamadığı takdirde ise cezai uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak AB, ikili ilişkilerde tam bir serbesti içindedir¹². Türkiye, AB içinde diğer üyeler gibi muamele görmekte, ancak Birlik içinde olmaması nedeniyle de lehine olan kararlarda ikinci plana itilmektedir.¹³ Bu duruma yönelik ‘‘Avrupa istediğini Türkiye’den aldı ancak Türkiye’nin işi daha da zorlaştı’’, şeklindeki yorumlar çoğalmıştır.

Diğer taraftan Türk ihracatçısının büyümesiyle, Anadolu da küçük üretim yapan atölye ve fabrikalar piyasada rekabet edemez hale gelmiştir. Büyük platformda dayanamayan küçük fabrikalar zamanla iflas edebilecek, işsizlik çoğalabilecektir.

¹¹ ‘‘Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği’’, Ed.Uğur Özgöker, Haluk Ceyhan, İstanbul, Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği-İstanbul Şubesi, Seminer, 7-8 Ekim 1995, Esbank, 1996, s.118

¹² Davutoğlu, Ahmet, ‘‘Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu’’, 68. Bs İstanbul, Küre Yay., 2011, s. 549

¹³ Aslan, Rıza ‘‘Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki’’, Ankara Üniversitesi-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.55, S.3, Temmuz-Eylül 2000, s.9-28

Bunların desteklenmesi kaçınılmazdır. 1995’lerde ortalaması 15 milyar dolarlarda seyreden yıllık ihracat, 2004 yılına gelindiğinde 70 milyar doları zorlar seviyelere gelmiştir. Rakamın büyüklüğüne bakıldığında Anadolu çalışanını da bu sürece dâhil etmek gerekmektedir. Bir diğer problem Türk üreticisinin AB standartlarına uyum sorunudur. Yeni teknolojiler, işyeri ve işçi güvenliği ve sağlığı, bunları koordine edebilecek bir kurumun varlığı ve işlerliği gibi daha birçok alan eleştirilmiştir.

Ayrıca son dönemde hem GB’ne hem de AB üyeliğine değişik bir bakış açısı da oluşmuştur. Türkiye’nin güçlü siyasi ve ekonomik yapıya kavuşması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği yapmış olması,¹⁴ küresel barışa ve istikrara destek vermesi önemlidir. Bunlarla birlikte dünyanın en büyük 16. ekonomisi konumuna gelmesi, kişi başına düşen milli gelirin yükselmesi ve AB dışındaki bölgelerle işbirliğini geliştirip, küresel güç olma yolundaki adımlarına işaret eden kimi düşüncelerin yorumları, değerlendirmeye değerdir. Bu kişiler 2010’lu yıllarda AB’nin ekonomik ve siyasi krizlerle uğraştığını ve Türkiye’nin AB üyeliği yerine, eksiklerine rağmen bazı yeni düzenlemelerle GB’nin Türkiye lehine çevrilmesini ve bu şekilde kendi güçlü yapısıyla yola devam edilmesini öngörmektedirler.

Gümrük birliği uygulanmaya başladıktan sonra Protokolün hükümleri işlemeye başlamıştır. Ancak AB tarafında politik açıdan olumsuz gelişmeler görülmüştür. Örneğin; Türkiye AB’nin 21. yy’a yönelik derinleşme genişleme stratejisini belirleyen Hükümetler-arası Konferans’a davet edilmemiştir. Her yıl toplanan Liderler Zirvesi, 1997 yılında Lüksemburg’da toplanmıştır ve buradan çıkan kararlar Türkiye’nin umutlarını kırmıştır. Ancak sonraki zirveler olan Cardiff ve Köln’de AB, ilişkileri düzeltmek amacıyla girişimlerde bulunmuştur ve en sonunda

¹⁴ “Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye” Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Çevrimiçi) 18.03.2013

1999 Helsinki Zirvesi'nde üye adaylığının başlatılması olan tarihi karar verilmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında Gümrük Birliği kararının alınması ile hazırlık döneminden sonra geçiş dönemi de tamamlanmış ve son döneme girilmiştir. Yani 5 yıl öngörülen hazırlık döneminden sonra, geçiş döneminin tamamlanması 23 yılı bulmuştur. Tam üyelik hala ufukta gözükmemektedir ancak AB hedefinden de vazgeçmek Türkiye'nin çıkarları açısından doğru olmayacaktır ve mücadelesine devam etmesi gerekmektedir.

1.4 1997 – Gündem 2000 Raporu ve Türkiye

1993 yılında ki Kopenhag Zirvesi'nde AB, eski Varşova Paketi'nin üyeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) kendi bünyesine katma kararı almıştır. Bu genişlemeye temel oluşturacak AB Komisyonu'nun tavsiyeleri, 16 Temmuz 1997 tarihinde yayınlanan Gündem 2000 başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Rapor'dan çıkan öngörüye göre MDAÜ ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) 2000'li yıllarda AB'ye tam üye olması beklenmektedir.

Türkiye Gündem 2000 raporunda genişleme kapsamına dâhil edilen aday ülkeler arasında yer almamıştır. Türkiye'ye ayrı bir başlık altında özel bir bölüm açılmıştır. Rapor'da Türkiye ile ilişkilerin Gümrük Birliği çerçevesinde geliştirilmesinin devam edeceği belirtilmiş, GB bazında yapılanlar övülmüş ancak siyasi alanda ilerlemesi gereken konular olduğu belirtilmiştir. Konu başlıklarını şöyle sıralamışlardır:

-Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilmesi,

-Uluslararası hukuk ilkelerine uyulması

-Terörizm ile mücadele de etkinlik, insan hakları ve hukuk devleti kurallarına uyulması,

-Kıbrıs konusunda adil ve kalıcı bir çözüm için Türkiye'nin Birleşmiş Milletler (BM) kararları çerçevesinde çaba göstermesi.

Raporda Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesinde ekonomik alanlarda da ilerleme kaydetmesi gerekliliği belirtilmiştir, bu alanlar da şunlardır:

-Ekonomik reform yapılması ve istikrarlı kamu maliyesi politikası izlenmesi,

-Dengeli ekonomik büyüme ve istihdam artışı için enflasyonu düşürmeye yönelik para politikası izlenmesi,

-Kamu sektöründe ve tarım sektöründe reform yapılması,

-Fiziki ve sosyal alt yapının geliştirilmesi.¹⁵

Gündem 2000 raporu, AB'nin Türkiye'ye yeni bir şey sunmadığı ancak desteklemek istediği ve yeni adımlar beklediği bir aşama olmuştur. Genel olarak beklentilerini şu şekilde özetleyebiliriz; Türkiye gelecekte üye olabilecek kapasiteye sahip bir ülkedir ve bunun başarılabilmesi için somut ve kapsamlı reformlar yapılmalıdır. Kıbrıs konusu Türkiye'nin önünde ciddi bir sorun olarak durmakta ve konunun çözümüne yönelik bir rol üstlenilmelidir, Yunanistan ile uzun süredir varlığını sürdüren gerginlikler, karşılıklı barış adımlarıyla giderilmelidir. Ekonomik olarak temel sorunlar çözümlenmelidir ve AB rekabetine dayanabilecek bir ekonomik sistem, bir piyasa ekonomisi geliştirilmelidir. GB başarılı bir süreç olmuştur, Türkiye'yi AB'ye yakınlaştırmıştır ancak tam üyelik için uygulanacak yeni reformlar

¹⁵ Karluk, 7.bs, a.g.e., s.115

çok önemlidir, GB iyi değerlendirilmeli ekonomik ve siyasal ilerlemelere hız kesmeden devam edilmelidir.¹⁶

Gündem 2000 Raporunun açıklanmasının ardından Türkiye tam istediğini alamamıştır, AB’de bu raporu açıklamasından 5 ay sonra Aralık 1997’de Lüksemburg Zirvesi’ni toplamıştır.

1.5 Avrupa Birliği Başkanlar Konseyi (Zirvesi)

Avrupa Birliği Başkanlar Konseyi, AB’ne üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarıyla Avrupa Komisyonu Başkanından oluşur. Her altı ayda iki defa olmak üzere yıl içerisinde dört kez toplanır.

Zirve’ye üye devletler tarafından iki buçuk yıllığına atanan ve görev süresi bir defa uzatılabilecek olan AB Zirvesi Başkanı, başkanlık eder. Zirve Başkanı, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi’nin yetkileri saklı kalmak kaydıyla, Birliği dışı karşı temsil etmekle görevlidir. Zirve Başkanı, aynı anda başka bir ulusal görevde bulunamaz.¹⁷

Ulusal liderlerden oluştuğu için üye ülkelerin yürütme güçlerini bir araya getiren Zirve, Birliğin genişlemesi konusunda kararlar alırken ayrıca, ortak dışişleri ve güvenlik politikası ile güvenlik güçleri ve adalet alanında da kararlar alarak, Birlik içinde olduğu kadar Birlik dışında da etkili bir güce sahiptir.

Zirve gelecekte girişilecek eylemler için gerekli ivmeyi sağlar ve faaliyetlerin ana hatlarını çizer. AB’nin makro ekonomik ya da siyasal konularını görüşür ve ilke kararları alır. Bakanlar Konseyi’ne belli konularda görevler verir.

¹⁶ Dura, Cihan & Atik, Hayriye, “Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s.365

¹⁷Avrupa Birliği Bakanlığı ”Avrupa Birliği Zirvesi”[,http://www.abgs.gov.tr/?p=45631&l=1](http://www.abgs.gov.tr/?p=45631&l=1), (Çevrimiçi) 06.03.2013

Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Avrupa Birliği'nin yaptığı pek çok anlaşmada Birliğin gelişmesi için gerekli yardımı yapan bir birim olarak anılır. Zirve kararları, Birliğin en üst düzeyde alınan kararları olması nedeniyle tüm üye devletler için bağlayıcı nitelik taşır.

Avrupa Birliği Başkanlar Zirvesi'ne Türkiye açısından baktığımızda, Türkiye'nin Birlik üyesi olma yolunda aday ülke kararının verildiği Helsinki Zirvesi, 2002'de şartların sağlanması halinde müzakerelere başlama fikrinin açıklandığı Kopenhag Zirvesi ve 2005 yılında müzakerelere başlanacağı kararının çıktığı 2004 Brüksel Zirvesi, karar mercii olarak Zirve'nin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin AB liderleriyle ikili ilişkilerinin olumlu olması üyelik sürecini destekleyecektir. Nitekim 1999 Helsinki'de ve müzakerelerin başlama kararlarının alındığı diğer Zirve'lerde Alman Başbakanı Schröder'in desteği kamuoyunda iyi bilinmektedir.

1.6 Avrupa Birliği Komisyonu

Avrupa Birliği Komisyonu, Birliğin yürütme organıdır. Kuruluşu, 1950'li yıllara Parlamento ve Konsey'de olduğu gibi kurucu anlaşmalara dayanır. Merkezi Brüksel'de bulunan Komisyon'un Lüksemburg'da ofisleri, tüm AB üyesi ülkelerde temsilcilikleri vardır. Yaklaşık 25 bin personel Genel Sekreterlik ve diğer birimler altında Komisyon bünyesinde görev yapar.

Üyeleri Komiser olarak adlandırılır. Komiserlerin altında Genel Müdürler vardır. Komisyon üyeleri bir hükümetin bakanları gibi çalışırlar. Kendi sorumluluk alanları bulunmaktadır. Ulaştırma, dışişleri, balıkçılık, tarım gibi çeşitli konularda görev alırlar. Üyeler Birliğin genel çıkarı için hareket etmektedirler ve ulusal hükümetlerden emir, talimat almazlar.

Komisyon AB'nin politikaları için mevzuat önerileri hazırlar ve bunları Avrupa Birliği Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'ne sunar. AB Bakanlar Konseyi ve Parlamentosu'nun aldığı bütçe ve program kararlarını uygulamakla görevlidir. Görüşlerini bildirmek amacıyla Parlamento'nun bütün toplantılarına katılır. Parlamento tarafından sorulacak sorulara cevaplar verir.

Uluslararası platformlarda ve anlaşmalarda özellikle ticaret ve işbirliği alanlarında AB'yi temsil etmekle yetkilidir.

Komisyon, Birliğin kurucu anlaşmalarında kendine verilen görevleri yaparken Avrupa bütünleşmesi yolunda gerekli tüm düzenlemeleri yapar ve anlaşmaların doğru şekilde uygulanmasını sağlar. AB'nin siyasal birliğin sağlanması amacıyla koordinasyonları yürütür. Birlik anlaşmalarının gözetleyicisi ve koruyucusu olarak topluluk hukukunun doğru uygulanmasını gözetir. Avrupa Komisyonu, AB politikalarının tasarlayıcısı ve koordinatörüdür.¹⁸

Komisyon Avrupa Birliği'nin en önemli yürütme organı olarak Birlik kanunlarının işlemesine yönelik yıl içinde binlerce hüküm yayımlamaktadır. Buna ek olarak Komisyon, Bakanlar Konseyi'ne yıl içinde çok sayıda yasa tasarısı önerisinde de bulunmaktadır. Bu etkin özelliklerinden dolayı Komisyon Avrupa Birliği içinde 'entegrasyon motoru' olarak değerlendirilmektedir.¹⁹

Aday ülkeleri incelemesi ve üyelik sürecinde İlerleme Raporları hazırlamaları Türkiye açısından Komisyon'un önemini ifade eder, özellikle İlerleme Raporları'nda yazacakları Zirve'lerde alınacak kararlar açısından çok önemlidir.

¹⁸ Ayhan, Ufuk, 'Avrupa Birliği'nin Yönetel Yapısı ve Türkiye', Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s.31

¹⁹ Canbolat, İbrahim S., 'Avrupa Birliği, Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler', 3.bs., İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2002, s.155

1.7 Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği'nin ana karar alma kuruluşudur. Üye devletler arasında alınan siyasi ve ekonomik kararların eşgüdümünü ve uygulanmasını koordine eder. Üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşmasıyla birlikte, Birliğin gündem maddesi o gün farklı ise toplantılara üye ülkelerin konu hakkında yetkili bakanları katılır. Gündem de tarım konuları varsa Tarım Bakanları, ekonomi varsa Ekonomi Bakanları AB Bakanlar Konseyi bünyesinde toplanır.

Bakanlar Konseyi 9 ayrı yapılanma içindedir. Bunlar, Genel İşler ve Dış İlişkiler, Ekonomik ve Mali İşler, Adalet ve İçişleri, İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici Hakları, Rekabet (İç Pazar, Sanayi ve Araştırma), Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Enerji, Tarım ve Balıkçılık, Eğitim, Gençlik ve Kültür işleridir. AB'ye üye olan tüm ülkelerin Brüksel'de kendi temsilcilikleri vardır. AB üyesi devletlerin büyükelçilerinin katılımıyla oluşan Daimi Temsilciler Meclisi (COREPER), Bakanlar Konseyi'nin programlarının ön çalışmalarını hazırlar ve Konsey'in verdiği talimatlar doğrultusunda gerekirse özel komiteler kurarak çalışmalar yapar.²⁰

Konsey'in temel görevi yasama faaliyetidir ancak bu görevi AB Parlamentosuyla birlikte yürütür. Yine AB Parlamentosuyla birlikte Birliğin bütçesini onaylar.

Konsey başkanlığı 6 ayda bir üye devletler arasında el değiştirir. Konsey başkanlığını yürüten ülke toplantılara başkanlık etmekte ve gündemi belirlemektedir.

²⁰ “AB Bakanlar Konseyi”, AB Kurumları, <http://www.abbulteni.org> (Çevrimiçi) 02.03.2013

Ayrıca üyeler arasında koordinasyonu ve uzlaşmayı sağlamaktadır. Konsey kararları oybirliği, oy çokluğu ve nitelikli çoğunlukla almaktadır. Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının geleceğinin belirlenmesi konusunda, AB Başkanlar Zirvesi ile birlikte yetki sahibidir.

Türkiye açısından baktığımızda, üyelerin Birliğe katılımı aşamasında kararlar alması ve Başkanlar Zirvesi'ni bu konuda bilgilendirip, yönlendirmesi Bakanlar Konseyi'nin önemini göstermektedir.

1.8 1997 Lüksemburg Zirvesi

1997 yılında Gündem 2000 Raporu'nun açıklanması ve bu raporda Türkiye hakkında olumsuz sonuçların bildirilmesinin ardından, Aralık 1997'de AB devlet ve hükümet başkanları Lüksemburg Zirve'si için toplanmışlardır. Zirve de genel itibarıyla AB'nin genişleme süreci ile ekonomik ve parasal birlik konuları görüşülmüş, AB Komisyonu'nun hazırladığı Gündem 2000 Raporu değerlendirilmiştir.

Zirve'nin Türkiye için önemi, genişleme sorunun büyük bir çerçeve içerisinde değerlendirilecek olması ve Türk tarafının beklentilerinin bu büyük çerçevede ne derecede karşılanacağıdır. Türk tarafı bu Zirve'de, GB ile ulusal pazarını AB'ye açmış, büyük adım atmış bir ülke olarak, bunların karşılığında nasıl bir somut adım geleceğini beklemektedir. Ancak Lüksemburg Zirvesi'nden çıkan kararlar ülke adına tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Letonya, Litvanya ve GKRY gibi ülkeler tam üyelik için aday ülke olarak ilan edilirken, Türkiye genişleme planı içinde yer almamıştır.

Birliğin Kıbrıs'ı da aday göstermesi Türk tarafı açısından kabul edilemez olmuştur. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bu konuda sert çıkışlarda bulunmuşlardır. Çünkü Kıbrıs'taki barışın sağlanmasında Garantör ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'ın, Kıbrıs'ın bir anlaşmaya katılması aşamasında izinlerinin olması gerektiği, yapılan anlaşmalarda yazılı olarak varlığını korumaktadır. Rumların tek tarafı olarak muhatap alınmaları ve Adanın tamamını temsilen aday ülke olarak gösterilmeleri, barışçıl çözümlerinde önüne geçmiştir. AB bu yaklaşımıyla Kıbrıs'ta iki eşit tarafın yaşadığı gerçeğini adeta görmezden gelmiştir.

Konsey Türkiye'ye üyelik müzakerelerine başlamak için gerekli ekonomik ve siyasi kriterlerin karşılanmadığını söylemiş ancak Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için AB'ye yakınlaştırmak amaçlı bir stratejinin uygulanmasını öngörmüştür. Bu strateji:

-Ankara Anlaşmasının potansiyelinin geliştirilmesi

-Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi,

-Mali işbirliğinin uygulamaya konması,

-Mevzuatın yakınlaştırılması ve Birlik müktesebatının ele alınması,

-Çeşitli programlara ve kurumlara katılımının kararlaştırılmasını içermektedir.²¹

Zirve sonuçları değerlendirildiğinde Türkiye'nin tam üyeliğe bu dönem aday olmaması yanında tam üyelik için potansiyel bir ülke olduğu ve üyelik yolunda diğer adaylara uygulanan neyse Türkiye'ye de aynı uygulamaların yapılacağı belirtilmiştir.

²¹ Karluk, Rıdvan, "Avrupa Birliği ve Türkiye", 8.bs, İstanbul, Beta Basım AŞ., 2005, s.129-130

Bunların karşılığında da Türkiye'den ikili ilişkilerin güçlendirmeye yönelik adımlar atması, insan hakları standartlarını uluslararası seviyeye taşıması, ekonomik ve siyasi reformları sürdürmesi, Yunanistan ve Kıbrıs konularında çözüme yönelik barışçıl yaklaşımlar içinde bulunması istenmiştir.

Lüksemburg Zirvesi'nin olumsuz kararlarının hemen ardından Türkiye bir hükümet bildirisi yayınlanmış ve şunlar söylemiştir:

“Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için adaylığını 1963 Ankara Anlaşmasından kaynaklanan bir hak olarak görmektedir. AB'nin genişleme süreci öncesinde hükümetimiz, beklentilerini yapıcı bir zihniyetle, makul ve gerçekçi bir çerçevede belirlemiş, muhataplarına açıkça anlatmıştır. Ancak buna karşın Türkiye, öteki aday ülkelerle aynı çerçevede, aynı iyi niyetli yaklaşımla ve objektif kıstaslara göre değerlendirilmemiştir. Türkiye'ye yeni ve olumlu unsurlar olarak sunulanların pek çoğu aslında, AB'nin Türkiye'ye karşı geçmişte üstlendiği ve yıllardır yerine getirmediği yükümlülüklerdir. AB yanlış yaklaşımlarla Türkiye'ye kabul edilmesi mümkün olmayan art niyetli siyasi koşullar dayatmak istemektedir. Bu yaklaşım ve zihniyet değişmedikçe, ilişkilerimizin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde gelişmesi beklenemez. Bu durumda, iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasal konuları kapsayacak bir görüşme ortamının sağlanması mümkün olmayacaktır. Öteden beri olduğu gibi, ilişkilerimizde siyasal koşul dayatılmasını reddediyoruz. AB'nin tutumu, sağlam ve güven duyabileceğimiz bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve AB ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edilemez”²²

AB'nin Türkiye'yi zorlayıcı ve dışlayıcı kararların ardından gelen hükümet bildirisi, AB'nin Türkiye'ye karşı yanlı davrandığını ve bu tutumu kınadığını belirtmiş, bu karara rağmen AB ile ortaklık ilişkilerine devam edileceği, barışçıl bir siyaset izleneceğini açıklamıştır.²³ Ancak ilişkilerde ilerlemenin kaydedilmesi için

²² Aydoğan, Metin, “Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliğine”, 9.bs., İstanbul, Umay Yayınları, 2004, s.212

²³ Cem, İsmail, “Türkiye Avrupa Avrasya, Avrupa'nın Birliği ve Türkiye”, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.c, 2009, s.68

AB'nin üzerine düşen görevleri tam manasıyla yerine getirmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca AB ile siyasi diyalog sürecinde Kıbrıs, azınlıklar gibi iç mesele konularının bundan böyle ele alınmayacağı belirtilmiştir.

Başbakan Mesut Yılmaz da, Lüksemburg Zirvesi kararlarının, Haziran Cardiff Zirvesi'nde değiştirilmemesi durumunda, Türkiye'nin AB ile siyasi diyalogunu keseceğini söylemiş, bu aşamadan sonra ilişkilerin genel itibarıyla Gümrük Birliği perspektifinde yürütüleceği açıklanmıştır.

Başbakan Mesut Yılmaz o dönemde New York Times Gazetesi'ne vermiş olduğu demeçte, Avrupa'nın kültürel bir duvar oluşturduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“AB tarafından öne sürülen tüm şartları yerine getirsek dahi, üyeliğimize karşı olan tutumun değişmeyeceğini anladık. AB'nin Türkiye'yi genişleme kapsamına almamak için ileri sürdüğü gerekçeler gerçek neden değildir, gerçek neden dinsel ayrımcılıktır”,²⁴

Bu açıklamayla AB'nin Türkiye'nin üyeliğine karşı her zaman mesafeli yaklaşmasının ardında başka ajandasının olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'nin beklediği üye adaylığı statüsünün gelmemesinde bazı sebepler vardır. İlk etapta birliğe aday olması durumunda Almanya'dan sonra ikinci büyük nüfusa sahip ülke olacak olması, AB ülkelerinin aksine Müslüman bir topluma sahip olması, ekonomik ve sosyal haklar açısından AB ölçülerinin altındaki durumu, demokrasi ve insan hakları konularında AB'nin beklentilerini karşılayamaması gibi sebepler sayılabilir. Ayrıca bu dönemde 28 Şubat askeri darbesinin yaşanması ve hala askeri vesayetin siyasi arenada devam ediyor olması AB tarafında endişe oluşturmuştur.

²⁴ Aydoğan, a.g.e., s.213

Zirve hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında Türk tarafına nesnel bir şekilde yaklaşılmamıştır. Araştırmalara göre Türkiye'nin Lüksemburg'ta aday ülke ilan edilen devletlerin 7'sinden daha iyi şartlara sahip olduğu geri kalan 4'ünün ise gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Buna rağmen ilk defa tam üyelik için "ehil" bir ülke olarak anılmıştır. Elbette bunlar tatmin edici açıklamalar değildir. Zirve sonrası ilişkilerin normalleşmesi amacıyla Türkiye Avrupa Konferansı'na çağırılmıştır, ancak Türk Hükümeti kabul etmemiştir.

1.9 1998 Cardiff ve 1999 Köln Zirveleri

Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi'nin ardından Türkiye'nin Birlik için değerini düşünerek ve Türkiye tarafından gelen büyük tepkilerden de kaçınmak için, Türkiye'yi AB'den uzaklaştırmanın bir hata olduğunu anlamış ve yeni bir çalışma başlatmıştır. AB, Komisyon tarafından 1998 Mart'ında açıklanan Avrupa Stratejisi projesi doğrultusunda ikili ilişkilerini düzeltmek istediğini Türk tarafına bildirmiştir. Strateji kapsamında hazırlanan belgenin giriş kısmında, Türkiye'nin genişleme süreci içinde yer alacağına atıf yapan ifadeler kullanılmıştır.

İkili ilişkiler açısından önemli ve olumlu bir tavır olsa da, AB Türkiye'nin konumuna yönelik esas düzeltmeyi Haziran 1998'de Cardiff Zirvesi'nde yapmıştır. Zirve'nin sonuç bildirgesinde Türkiye'nin üyeliği için "ehil" ifadesi yerine üstü kapalı olarak "üyelik adayı" tanımlaması yapılmıştır.²⁵ Ayrıca Türkiye konusunda bir takım ek olumlu çalışmalarda bulunmuşlardır. Türkiye, Komisyon'un üye adayı ülkelere yönelik olan gözlem birimine dâhil edilmiştir, Türkiye'nin tam üyeliğini de içinde barındıran Avrupa Stratejisi onaylanmıştır, Stratejinin uygulanması için mali desteğin sağlanması AB'den istenmiştir.

²⁵ Dura,Atik a.g.e., s.367

Türkiye Cardiff Zirvesi'nde çıkan kararları olumlu bulsa da yeterli görmemiştir. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye yapılan ayrımcılığı kapatacak değerde kararlar çıkmamıştır.

1998 yılında ayrıca AB Komisyonu Türkiye için bir ilerleme raporu yayımlamıştır. Yayınlanan bu rapor, siyasi olarak Türkiye'nin beklentileri karşılamadığını söylemektedir. 1997'deki darbe girişimi parlamenter anlayışa darbe vurmuştur. İnsan hakları ve azınlıklar konularında Birleşmiş Milletler normlarına uyum sağlanmalıdır. Basın ve ifade özgürlükleri iyileştirilmelidir. Ekonomik olarak iyileşmelere rağmen çalışmaların artırılması istenmiştir.

Cardiff'ten sonra Haziran 1999'da Almanya'da Köln Zirvesi yapılmıştır. Bu zirve Cardiff'ten kalan iyimserlik havasının devamından başka bir sonuç getirmemiştir. Ancak Almanya'da Ekim 1998'de iktidara Türk destekçisi Sosyal Demokratlar-Yeşiller Koalisyonu'nun gelmesi olumlu bir hava estirmiştir. Helsinki öncesinde Almanya'da yapılan Köln Zirvesi, Sosyal Demokratların Türkiye'nin üyeliğine destek verdiklerini açıklamaları anlamında önemli bir gelişme olmuştur.

1.10 İlerleme Raporları

1998 yılında Cardiff'te yapılan Avrupa Zirvesi'nin ardından AB Komisyonu'nun, Türkiye hakkında Türkiye-AB Ortaklık Anlaşmasının 28. Maddesi ve Lüksemburg Zirvesi sonuçlarına dayanan bir rapor sunması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Komisyon Türkiye'ye ilişkin ilk raporunu, diğer aday ülkelerin raporları ile birlikte Aralık 1998 Viyana Zirvesi öncesi hazırlamıştır. Hazırlanan İlerleme Raporları'nda aday ülkelerin üyelik yolunda Kopenhag Kriterleri'ni hangi ölçüde yerine getirdiği, iç politikalarının AB müktesebatıyla ne kadar uyumlu olduğu ve ulusal programlarının değerlendirilmesi, neler yapması gerektiği gibi konularda AB

Bakanlar Konseyi ve Başkanlar Zirvesi'ne bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Ekim 1998'de başlatılan ilerleme raporu uygulaması her yıl yayınlanır hale gelmiştir.

1.11 2. İlerleme Raporu (1999)

Avrupa Birliği Komisyonu, 1998 Cardiff Zirvesi'nden sonra aday ülkeler hakkında bilgilendirme amaçlı hazırladığı raporların ikincisini, Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi öncesinde açıklamıştır. Türkiye'nin bu rapora göre ilerleme kaydettiği anlaşılmış, tam üyeliğe aday gösterileceği söylenmiş ve Lüksemburg Zirvesi'nde diğer ülkelere uygulandığı gibi, bu raporda da Türkiye için bir katılım ortaklığı stratejisi önerilmiştir.

2. İlerleme raporunda Türkiye hakkında değerlendirmeler yine Kopenhag Kriterlerine bağlı olarak yapılmıştır. Bu rapora göre özellikle siyasi kriterlerin yerine getirilmesi hususunda Türkiye'nin önündeki engellerin, insan hakları ve azınlıklar alanındaki yapılanların yetersizliği, işkencenin hala uygulanıyor olması, ayrıca ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi konuların olduğu belirtilmiştir. Ordu üzerinde sivil denetim olmayışı endişe konusu olarak görülmüştür. Milli Güvenlik Kurulu (MGK) aracılığıyla ordunun politik yaşamda oynadığı büyük rol o dönemde bunu göstermektedir. Türkiye'nin Güneydoğusundaki duruma askeri yaklaşımdan çok sivil insiyatife dayalı bir çözüm yolu bulunması gerekliliği belirtilmiştir.²⁶

Ekonomik kriterler açısından ise Türkiye daha çok ilerleme kaydetmiş ve avantajlı konumdadır. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, büyük ölçekli ekonomik istikrarın yakalanması, daha iyi bir makroekonomik planın uygulanması yönünde hukuki ve yapısal altyapı çalışmalarının yürürlüğe sokulması ve bunlar

²⁶''Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu''
<http://www.een.kosgeb.gov.tr/abrapor/1999.pdf> (Çevrimiçi) 02.03.2013

neticesinde ekonomik kesimin ve topyekûn Türk ekonomisinin Avrupa pazarında rekabet edebilecek seviyeye gelmesi olumlu olarak belirtilmiştir.

Raporda Gümrük Birliği'nden de bahsedilerek GB'nin yürürlüğe girmesinin ardından uygulanan programlarda başarı sağlandığı, verimli gelişmeler olduğu belirtilmiştir. AB ve Türkiye arasında sanayi mallarının serbest dolaşımında olduğu ancak ticaretin önünde hala teknik engellerin varlığı bir eksiklik olarak görülmüştür. Mevzuatın uyumlaştırılması için daha uygulanması gereken düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

Açıklanan 2. İlerleme raporunun ardından Helsinki Zirvesi'ne gidilmiş ve bu Zirve'de, Türkiye'ye üye adaylığı statüsü tanınmıştır.

2.BÖLÜM

TAM ÜYELİK YOLUNDA ALMANYA

(ALMANYA'DAKİ TÜRKLER VE SCHRÖDER İKTİDARI)

VE 1999 BÜYÜK ADIM "HELSİNKİ ZİRVESİ"

2.1 Almanya'daki Türkler ve AB Yolunda Türkiye'ye Destekleri

II. Dünya savaşının ardından Avrupa ülkelerinde kalkınmayı hızlandırmak amacıyla endüstrileşme üzerinde yoğun çalışmalar yapılmış ve bunlarda işçiye olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Başlıcaları; Hollanda, Fransa, Belçika, Avusturya ve Almanya'nın olduğu bu devletler işçi ihtiyacını göç yolu ile gidermeyi hedeflemişlerdir. Türkiye bu dönemde ilk olarak 30 Ekim 1961'de Almanya'yla "Türkiye-Almanya İşgücü Göçü Anlaşması"'nı imzalamıştır. Ardından 1964'te Hollanda, Belçika ve Avusturya, 1965 yılında da Fransa'yla ikili anlaşmalar imzalanarak bu tarihlerden itibaren Türkler işgücü ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamışlardır.²⁷ Hatta bu göç Avrupa ile sınırlı kalmayıp Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada ve Avustralya kıtasına da göç edenler olmuştur. Avrupa devletleri böylece kalkınmaya, ekonomilerini canlandırmaya başlamış ayrıca Türk işçileri de bu sayede iş bulmuş ve para kazanmaya başlamışlardır.

1960 sonrasında hemen her 10 yılda bir çeşitli sebeplerle Avrupa ve özellikle Almanya'ya Türk işçilerin göçü giderek artmıştır. Asıl büyük göçün yaşandığı ve iktisadi kalkınmasında çok büyük paylarının olduğu Almanya'ya, geri dönme prosedürü üzerine giden Türk işçiler, daha sonra bu ülkede kurdukları düzen, eşlerini

²⁷ Şahin, Birsen, "Almanya'daki Türkler", Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s.33

yanlarına alabilmeleri, eğitim imkanları gibi sosyo-kültürel şartların iyileşmesi ve Alman makamlarının hukuki düzenlemeleri sayesinde orada kalıcı olmaya başlamışlardır.

1961'den 1980'lere kadar bu göçmenlerin içe kapanık yaşayışları ve yaşam tarzları, Alman ve diğer hükümetler tarafından önem arz etmemekteydi, kendi iç politikalarıyla uyumlu bir durumları vardı. Ayrıca bu konuda bir yatırım yapma ihtiyacı duymamışlardı. Türklerde kendilerini geçici gördüklerinden ve anavatana döneceklerini düşündüklerinden bu durumu fazla önemsememişlerdi. Türk işçilerin kalıcı olmadığını düşünen Almanya da bu işçilere misafir işçi anlamını taşıyan ‘gastarbeiter’ gözüyle bakmıştı.²⁸ Ancak ikinci ve üçüncü nesil Almanya’da kalıcı olmaya başladıklarını anlayınca hak talep etmeye başlamışlardır.

İşçilerle ilgili ilk kez hazırlanan yabancılar yasası 1965’ten itibaren uygulamaya girmiştir. Ancak bu yasa uzun vadeli oturma hakkı tanırken asıl amacı işçilerin geri döndürülmesi üzerineydi. O yıllarda böyle bir düşüncenin olması belki kabul edilebilirdi ancak Almanya’nın gelecekte ülkesine yerleşen göçmenler için bir yasa yapması kaçınılmaz olmuştur. Bu yasa ancak 2005 yılında Başbakan Schröder tarafından çıkarılabildiği görülmüştür.

Almanlar uzun yıllar boyunca göçmenleri dini anlayışlarından, ırklarından yaşam tarzlarından dolayı dışlamışlardır. Ülkelerinde bu kadar çok yabancıyı bir arada görmeye alışık olmadıklarından işçileri hep ötekileştirmişlerdir. Göçmenlerin büyük bir kısmı Türk olduğu için de yabancı kavramında önceliği Türkler almıştır.

²⁸ Adıgüzel, Yusuf, ‘Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma’, İstanbul, Şehir Yayınları, 2011, s.33

Bu anlayışla 90'lı yıllara kadar devam eden Alman toplumu ve devleti, 1998 yılında iktidara gelen Sosyal Demokratlar ve Yeşiller Koalisyonu döneminde algılarını ve göçmenlere bakış açılarını değiştirmeye başlamışlardır. Artık sorunun ötekileştirme-dışlama ekseninde çözülemeyeceğini anlamış, çözümün ancak hoşgörü ve entegrasyon yoluyla geleceğini kavramışlardır. Geç kalınmış bir tutum olarak Almanya'nın yeni patronu Başbakan Schröder, seçimlerin ardından bu konuda çalışmalara başlamıştır.

Günümüz itibarıyla Almanya'daki soydaşlarımız artık 1960'lı yılların çok ötesinde bir konuma sahip olmuşlardır. Araştırmalara göre Almanya'da son dönemde 3 milyon civarında Türk yaşamaktadır. Bu rakamın yarısına yakını ülkesinden göç edenler kalan yarısı da orada doğanlardan oluşmaktadır. Alman vatandaşlığına geçmiş olanların sayısı da oldukça yüksektir. Bu rakamları incelediğimizde ekonomik ve siyasi alanlarda büyük etki yapabileceklerini tahmin etmek hiçte zor olmamaktadır. Almancayı bilmeyen ilk kuşak bakkallık, dönercilik, temizlik ve saha işleri yaparken, dil bilen ve kültürü öğrenen ikinci nesil ciddi atılımlar yapmış, inşaattan restoranlar zincirine, otomotivden gıdaya birçok sektörde pay sahibi olmuşlardır. Daha sonra gelen son nesil ise işin eğitim kısmında da yetişerek mimari, avukatlık, mühendislik, sağlık hizmetleri, uluslararası ticaret, finans gibi dünya rekabetine girebilecek seviyelere gelmiştir. İşçi olmanın ötesinde işveren konumuna gelmeyi başarmışlardır. Bugün Avrupa'da adeta bir Türk rüzgârı esmektedir. Avrupa genelinde 90'dan fazla sektörde 144 bin üzeri Türk girişimci varken, bu kişiler yaklaşık 700 bin işçi çalıştırmaktadırlar. Yalnız Almanya'da 84 bin girişimci vardır. Avrupa'nın genelinde Türk cirosu 50 milyar eurolara ulaşmıştır.²⁹

²⁹ Aksiyon Dergisi, "Vienna ötesinde 50 yıl Avrupalı Türkler", <http://www.aksiyon.com.tr> (Çevrimiçi) 08.03.2013

Ekonomik bağlamda, diğer taraftan küresel ekonomik krizlerin ortaya çıkması ve çözümü konusunda para sahiplerinin tavırlarını çok iyi yönetmek gerekmektedir. Kriz dönemlerinde iyi yönetilen fonlar ve kaynaklar bir ülke için ekonominin çok ötesinde getiriler sağlayabilir. 2001 Türkiye Krizinde eğer yabancı yatırımcıya güvence verilebilseydi ülke içindeki paralarını çekmeyecekler ve yatırımlar azalsa da devam edecek, işsizlik belli aşamada kalacak, kriz bu kadar derin hissedilmeyecekti. Nitekim benzer krizler dünyanın çeşitli ülkelerinde zaman zaman yaşanabilmektedir. Böyle bir krizin ileriki bir tarihte Almanya'da gerçekleşmesi düşünüldüğünde Almanlar Türk girişimcilerin yatırımlarına ve paralarına kaçınılmaz bir şekilde ihtiyaç duyacaklardır ve mevduat sahiplerinin önemi bir kez daha hatırlanacaktır. Türkiye Devleti için de aslında bu büyük bir fırsattır. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde ki Türk sermayeleri desteklendiğinde, bir politika ve nüfuz aracı olarak kullanıldığında elbette ki AB için Türkiye bir kat daha önem kazanacaktır.³⁰

Siyasi olarak ta etkin olan Türkler, 1998 Federal Almanya Cumhuriyeti seçimlerinde 250 bine yakın oy kullanmış bu rakam, Eylül 2002'de yapılan seçimlerde iki katına ulaşmıştır. Bu kadar ciddi bir seçmen sayısı elbette ki bu ülkenin siyasi geleceğinde söz sahibi olabilecek etkiye sahiptir. 1998 yılında Sosyal Demokratlar ve Yeşiller koalisyonunun kazandığı seçimler çok az oy farkıyla kazanılmış ve Gerhard Schröder'in başbakanlığını ilan etmesi sağlanmıştır. 2002 seçimlerinde Sosyal Demokratlar yaklaşık 8500 oy farkıyla Hristiyan Demokratlara karşı seçimleri kazanmıştır.³¹ Bu sayede iktidarda kalmayı başarmışlardır. Ve bilinmektedir ki Almanya genelinde Türkler bu partiyi desteklemişlerdir.

³⁰ Canbolat, İbrahim S., "Savaş ve Barış Arasında Dünya, Korku ve Umut Arasında İnsan", Bursa, Alfa-Aktüel Kitabevi, 2003, s.301

³¹ Şen, Faruk, "Türkiye AB İlişkilerinde Dış Etkenler", Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005 , s.60

Etkiyi göstermesi bakımından bilinmesi gereken diğer bir konu, 2002 ¼lke seçimlerinde 22 T¼rk aday olmuş ve 3'¼ milletvekili olarak seçimlerden çıkmıştır.

T¼rklerin elbette verdikleri oyların sonucunda beklentileri olmuştur. Sonuçlar, o zaman Almanya'da n¼fusu 2.5 milyonu bulan T¼rk vatandaşlarda, ifte vatandaşlık hakları, işsizlik gibi konularda yardımcı olunacak duygusunu oluşturmuştur. Nitekim seçimlerden sonra Koalisyonun ortakları bu konular hakkında yasa tasarıları hazırlamışlardır.

Diğer taraftan 30.000 civarı T¼rk genci Alman ¼niversitelerinde eğitim g¼rmektedir. Bu gençlerin ikili ilişkilerin geleceğine olumlu etki yapması kaçınılmazdır. Ayrıca 2010 yılında T¼rkiye'de T¼rk-Alman ¼niversitesi kurulmuştur. Bu ¼niversite karşlıklı bilim ve k¼lt¼rel yakınlama açısından da faydalı olacaktır.

D¼nemin Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff T¼rk-Alman ¼niveritesi'nin, T¼rk-Alman işbirliğinin ¼nemli unsurlarından biri olacağını s¼yleyerek,

‘‘Bu ¼niversite T¼rk-Alman işbirliği açısından çok ¼nemli unsurlardan birisi olacaktır. T¼rkiye'nin dinamizmine ve T¼rk-Alman dostluğuna da b¼y¼k katkı sağlayacaktır. Umarım bu ¼niversiteye giden ¼đrenciler çok başarılı olur ve b¼ylece T¼rk-Alman ilişkilerinin ileri noktaya varması sağlanır, zaten talebimizin de bu y¼nde olması gerekiyor’’,³²

açıklamasında bulunmuştur.

³² ‘‘T¼rk-Alman ¼niversitesi Kuruluyor’’, Wikipedia, Ekim 2010, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/564091-turk-alman-universitesi-kuruluyor> (evrimii) 10.03.2013

Almanya'daki Türklerin bazı sosyo-ekonomik problemleri de vardır elbette. Bunlardan başlıcasını dil öğrenme olarak söyleyebiliriz. Son dönemde artık son neslin Alman okullarında okuması ve eğitim alması, bu sorunu azaltmış olsa da, eski göçmenler hali hazırda tam anlamıyla almanca konuşmakta birtakım sıkıntılar çekmektedir. Diğer bir sorun Almanya ve Avrupa genelindeki ekonomik krizler de işten çıkarmalar, öncelikle Türk işçilere uygulanmaktadır. Bir başkası, kültürel karışıklık içine giren Türkler memleket hasreti duymakta, Alman toplumu içinde yer bulma konusunda zorlanmaktadırlar. Yeni nesil, özellikle Alman gençliğine özenirken, örf, adet ve geleneklerle, batılı hayat tarzı arasında tercih yapma problemleri yaşamaktadır.

Tüm bu gelişmeler perspektifinde değerlendirmeler yapan kimi Alman yetkililer Almanya'ya olan Türk göçünü bir başarı hikayesi olarak değerlendirmiştir. Kırsal kesimden başlayan göç hareketinin, bugüne kadar yaşadığı büyük dönüşümle, iki ülke ilişkileri açısından çok önemli bir yere sahip olduğunu, hem siyasi hem de ekonomik olarak birçok getirisi olduğunu belirtmektedirler.

Türkiye devletine de ikili ilişkilerin geliştirilmesi, Almanya'daki ve tüm Avrupa'daki Türklerin haklarının korunması ve Avrupa Birliği sürecinde bu soydaşların gücünün iyi kullanılması konularında büyük görevler düşmektedir. Son yıllarda hizmetleri artan Yurtdışı Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Avrupa Birliği Bakanlığı aracılığıyla bu sürecin iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Karşılığında Avrupalı liderlerin de kendi ülkelerinde yaşayan Türklerin haklarının korunması, topluma sağlıklı bir şekilde adapte olunmasının sağlanması ve Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde etkilerinin göz ardı edilmemesi görevleri de düşmektedir.

Göçmen Türklerin Almanya ve Avrupa'daki varlığını AB sürecinde değerlendirdiğimizde şüphesiz son 20 yılda büyük aşama kaydetmişlerdir. Yerleşik hayata geçmeleri, siyasetin içinde yer almaları, göç kavramının iş bulma amacından çıkıp eğitim, sağlık, ticaret gibi alanlara yönelmesi, Türklerin artık işveren konumuna gelmesi gibi gelişmeler Türkiye'nin elini güçlü kılan argümanlardır. Göçmen Türkler AB içindeki bu güçlü yapıları sayesinde Türkiye'yi ekonomik, politik, sosyal her alanda destekleyeceklerdir. AB kamuoyuna Türkiye'nin AB için gerekli olduğunu anlatacaklardır ve doğruları göstereceklerdir. Bu çabalar Türkiye'nin işini kolaylaştıracaktır. Zaten genel başarıya, Türkiye ve Türklerin üstlendiği sorumluluklara bakıldığında, AB için artık Türklerin ve Türkiye'nin kabulü zorunlu bir hale gelmiştir.

2.2 Almanya ve Schröder Hükümeti'nin AB Yolunda Türkiye'ye Destekleri

Almanya, Avrupa Birliği'nin kuruluşundan günümüze Birliğin en büyük ekonomisi, en büyük nüfusu ve tam anlamıyla motor gücü olmuştur. Avrupa'nın genişlemesi ve güçlenmesi adına büyük roller üstlenmiş, ancak bu tavrını bazı dönemler dışında Türkiye'ye karşı genel itibarıyla sergileyememiştir.

Schröder'den önce Almanya'da iktidarda olan Hristiyan Demokratlar'ın lideri Helmut Kohl başbakanlığında Türkiye'ye karşı sürekli olumsuz bir tutum takınılmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda hep duvar örülmüş, iki ülke ilişkileri sağlam zeminde ilerleyememiş, Türkiye'nin üyelik isteğine, çıktıkları her platformda karşı olmuşlardır. Katıldığı toplantılarda Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini karşılayamadığını, Avrupa Birliği'ne kültürel, siyasi, mali anlamda

uyumlu olmadığını söylemişlerdir. Partinin politikası her zaman Türkiye karşıtı olmuştur.

27 Ekim 1998'den, 22 Kasım 2005'e 7 yıl boyunca Almanya devleti başbakanlığını görevini Şansölye Gerhard Schröder yürütmüştür. Türkiye'nin AB üyeliği yolunda kendisinin çok önemli destekleri olmuştur ve Türkiye için tarihi süreç kabul edilen müzakerelerin başlaması Schröder döneminde yaşanmıştır.

Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Sosyal Demokratlar ve Yeşiller Koalisyonu Dönemi değişim dönemi olmuştur. Sosyal Demokrat Partinin, Türkiye'nin üyeliği konusunda üzerinde durduğu asıl nokta; Türkiye'nin Avrupalı olup olmadığı ya da Avrupa kültüründen olmaması değil, insan hakları ve demokrasinin işlerliğinin ne derece ileride olduğudur. Koalisyon ortağı Yeşiller Partisi içinde durum ayındır. Süreci gerçekçi bir anlayışla değerlendiren ve üyeliğe olumlu bakan Sosyal Demokratlar/Yeşiller Koalisyonu üyelik kararını, Türkiye'nin attığı adımları baz alarak vereceklerini, konuya ön yargılı olmak yerine diğer üyelere uygulanan AB müktesebatı ve kriterleri açısından bakacaklarını göstermişlerdir.

Schröder 1999'da, Almanya'nın Konsey Başkanlığı'nı yürüttüğü dönemde Yunanistan'ın Türkiye aleyhine tavrını eleştirmiş, karşıt bir tutum izlemiştir. Türkiye'nin adaylığını resmi parti politikalarına koymuşlardır. Helsinki Zirvesi'nde de Türkiye'ye üye adaylığı statüsünün verilmesinde Şansölye'nin büyük çabaları yadsınamazdır.

Aynı şekilde 2002 Kopenhag Zirvesi'nde de Schröder'in destekleyici tavrı alınan kararı olumlu etkilemiştir. Kopenhag'taki Türkiye kararının alınması çok sıkıntılı olmuştur. Tam üyelik konusunda kesin tarih verilmemesi görüşü Zirve'nin

genelinde hakimken, Gerhard Schröder'in Türk yanlısı tavrı sürecin akışını değiştirmiş ve Türkiye'nin lehine karar çıkmıştır.³³

Almanya o dönemde Türkiye konusuna çok konsantre olmuştur. Hem başbakanın hem dışişleri bakanının ve koalisyon ortağı Yeşillerin liderinin açıklamaları Türkiye'yi sevindirmiştir. Ancak Hristiyan Demokratlar ve Avrupa Parlamentosu içindeki karşıt görüşleri, bu konuda ikna etmeleri gerekmiştir.

Kopenhag ve sonrasında Türkiye'ye tarih verilmesi konusunda Almanya'nın olumlu tavır takınmasının ardında belli sebepler vardır. Öncelikle Almanya'da ilk Schröder Dönemi genel seçimlerinde oy kullanan Türk nüfusun 250 bin civarlarına yaklaşmasını söyleyebiliriz. Ve bu oy potansiyeli her seçimde giderek artmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin eğer müzakerelere başlama tarihi alamaması durumunda ilişkileri beklemeğe alacağı yönündeki net tavrı, Almanya ve Avrupa'nın genelini çekince içinde bırakmıştır. Ayrıca Amerika'nın Türkiye ile o dönemde girişmek istediği Stratejik Ortaklık beklentisi Almanya'ya Türkiye'nin adaylığını desteklemesi yönünde baskılar yapmıştır. Schröder'in önyargısız tutumu ve Türk liderlerle ikili olumlu ilişkileri de süreci desteklemiştir. Almanya'nın bu sebeplerle bastırması ve Türkiye'nin kararlı tavırları sayesinde Kopenhag'tan olumlu karar çıkmıştır.

Kopenhag'tan sonra Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığı döneminde Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fisher ile birlikte Türkiye ziyaretinde bulunan Alman Başbakan Gerhard Schröder şu önemli sözleri söylemiştir:

''Almanya, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki lokomotifidir''.³⁴

³³ Şen, a.g.e., s.22

³⁴ Dartan, Muzaffer, ''Avrupa Birliği ve Türkiye-Almanya İlişkileri'' Avrupa Birliği Üzerine Yazılar, Ed.Turgay Berksoy, A.Kadir Işık, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, Ekim 2004, s.119-153.

Bu sözler bile AB yolunda Almanya'nın ne kadar önemli olduğunu özetler niteliktedir.

Sosyal Demokrat Başbakan Schröder'in genel itibarıyla takındığı Türkiye tavrı, ziyareti sırasında sarf etmiş olduğu sözler, Ankara'da Helsinki ve Kopenhag Zirvelerinin olumlu sonuçlarının ardından 2004 yılında müzakerelere başlanacağı konusunda olumlu bir hava estirmiştir. Bu ziyaretin de başlıca nedenlerini değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz: Türk-Alman ekonomik ve ticari ilişkilerinin sürekli ilerleme içinde olması, Alman şirketlerinin Türkiye'de en çok yatırım payına sahip olan yabancı yatırımcılar arasında olması. Ayrıca Almanya'da o dönem yaşayan 2,5 milyon Türk nüfusunun hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmasıdır. Bu nedenlerin yanında Türkiye'nin müzakerelere giden yolda desteklenmesi ve Türkiye tarafının memnun edilmesi de kaçınılmaz bir ziyaret nedeni olmuştur.

Türkiye'nin 2004'te müzakerelere başlama tarihi almasında da şüphesiz Alman Başbakanın önemli destekleri olmuştur. Aralık 2004'te müzakerelere başlama kararının alındığı zirvede Schröder Türkiye'yi destekleme nedenlerini şöyle sıralamıştır: Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirmede önemli yol kat etmesi, Türkiye'nin İslam toplumu olmasına rağmen demokrasiyle yönetilmesi ve böylece Avrupa ile İslam dünyası arasında bir köprü görevi yürütmesidir. Diğer taraftan Orta Doğu'daki diğer devletlerdeki karışıklıklara bakıldığında Türkiye'nin istikrarlı ve güvenilir bir ülke olmasının AB perspektifinde önemli bir yere sahip olmasıdır.³⁵

³⁵ Dartan, a.g.e., s.130

Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasını savunan dönemin Alman koalisyon hükümeti partileri, kendi kamuoylarına, müzakerelerin başlaması kararının AB'nin hukuki bir taahhüdü olduğunu, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirilmesi sürecinde gösterdiği performansın dikkate alınması gerektiği, diğer hallerde AB'nin ciddiyetinin tartışılacağı ve Türkiye ile önemli sorunlar yaşanacağı gibi açıklamalar yaparak konunun önemini anlatmaya çalışmışlardır.

Schröder ve partisinin bu desteklerinin karşısında Avrupa ve Almanya da Türkiye'nin üyeliğini istemeyenleri de göz ardı etmemek, özellikle daha sonra iktidara gelecek Hristiyan Demokratların Türkiye hakkında görüşlerini de öğrenmek gerekir.

Bu konuda birkaç isim dışında Hristiyan Demokratların tamamı Türkiye'nin üyeliğine karşıdır. 17 Aralık'ta Türkiye ile müzakerelere başlanma kararının alınmasının ardından Merkel, Türk milletvekillerine şu açıklamayı yapmıştır:

“Sizin görüşlerinizi kabul ediyorum; ama biz Alman halkına Türkiye'nin üyeliğini desteklediğimizi söyleyemeyiz”.³⁶

Merkel, Türkiye'nin kendilerince desteklenmesi konusunda yapabileceklerinin sınırlı olduğunu, eğer kendileri iktidarda olmazlar ve Türkiye'nin AB üyeliği son aşamaya gelirse, bu aşamada üyeliğe engel teşkil etmeyeceklerini söylemiştir.

Almanlara genel itibarıyla baktığımızda ikiye ayrılmış durumdadırlar. Hristiyan Demokratlar Türkiye'nin üyeliğine karşıyken, Sosyal Demokratlar üyeliğe

³⁶ Öymen, Onur, “17 Aralık Zirvesi Sonuçları Üzerine Değerlendirmeler”.Stratejik Öngörü Dergisi. C.2, Sayı.4, 2005, s.179-183

olumlu yaşamaktadırlar. Almanya'nın AB'nin motor gücü olduğunu, diğer devletler üzerinde yönlendirici etkisi olduğunu ve en yüksek gurbetçi nüfusunun bu devlet içinde yaşadığını düşündüğümüzde Almanların, Türkiye'nin AB üyeliğinde başat aktör olduğunu görmekteyiz. Tüm bu sebeplerden dolayı elimizdeki güçlü argümanları değerlendirerek, Alman Hükümetleri ile ilişkileri sıkı tutmalıyız. Almanların desteği tam olursa Türkiye AB üyeliğine kabul edilmede fazla zorluk yaşamayacaktır.

2.3 1999 Helsinki Zirvesi ve “Üye Adayı” Statüsünün Kazanılması

Helsinki Zirvesi'nden önce Türkiye, hem AB bazında beklenenler hem de uluslararası toplumun bir üyesi olmanın gerekliliği sebebiyle birçok alanda uyum çalışmaları yürütmüş, reformlar yapmıştır. İnsan hakları ve azınlıklar, siyasi, medeni haklar ve özgürlükler konularında hukukunu, AB hukukuna yakınlaştırmıştır. İdari ve adli yargıyı etkin bir hale getirmek için iç hukukta gereken denetimleri yapmaya başlamıştır. Çalışan ve rekabet edebilecek bir piyasa ekonomisini işlerliğe koymuş daha birçok alanda ilerleme sağlamıştır.

Helsinki Zirvesi uzun bir tempodan sonra Türkiye'ye aday ülke statüsünün tanındığı ve adeta Türkiye'nin nefes aldığı bir aşama olmuştur. Zirve'nin sonuç maddelerinde Türkiye ile ilgili görüşler ve beklentiler açıklanmıştır. Bildiride Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni karşılama konusunda attığı adımlar ve uyum sürecinde uyguladığı reformlar memnun edici bulunmuştur. Artık Türkiye'de diğer aday ülkeler gibi Kopenhag Kriterleri bağlamında bir aday devlettir, aday devletler genişleme sürecinde eşit haklara sahiptirler. Türkiye aday ülkelerin katıldığı Birlik programlarına, ajanslarına katılma ve Birlik kurumlarıyla işbirliğine gitme haklarını

elde etmiştir. Türkiye'ye Katılım Ortaklığı çerçevesinde sağlanacak mali yardımlarda bir tüzükle kabul edilmiştir.³⁷

Üye adaylığının ardından Türkiye de, AB müktesebatının kabulü ve uygulanması için, siyasi ve ekonomik kriterlerin yerine getirilmesi amacıyla bir ulusal program hazırlamıştır, katılım ortaklığı uygulamış ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ne gerekiyorsa yapmıştır.³⁸ Bu bağlamda ikili ilişkilerde siyasi diyalog artmıştır. Komisyon'un hazırladığı İlerleme Raporları, Türkiye hakkında bilgi vermeye devam etmiş, benzeri araçlarla uyum çalışmaları izlenmiş ve izlenmeye devam etmektedir.

Zirve sonuçlarına bakıldığında Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Kıbrıs, kıta sahanlığı, kara suları ve diğer konularda var olan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü beklentisi vardır. Bunlar üstü örtülü bir şekilde metinde yer almıştır. Sorunların çözümü her iki devletin ve AB'nin çıkarına olacaktır. Sorunların çözümü konusunda kendini yetkili gören AB, belli bir döneme kadar sorunların çözülmesini istemiştir, eğer çözümsüzlük devam ederse, konunun Uluslararası Adalet Divanı (UAD) aracılığıyla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yunanistan'ın ikili ilişkilerde eli rahattır, çünkü zaten AB'ye üye bir devlettir ve daha rahat davranmaktadır. Türkiye ise bu noktada asıl çabayı harcaması gereken taraftır. Her çözülmeyen sorun Komisyon'un hazırlayacağı İlerleme Raporlarında yer alacak ve Zirve'lerde Türkiye'nin tam üyeliği konusunda alınacak kararlarda birer engel olarak karşısına çıkacaktır.

³⁷ Dura, Atik, a.g.e. s.396

³⁸ Kılıç, Ramazan, "Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Gümrük Birlikleri Teorisi", Ankara, Siyasal Kitapevi, 2002, s.233

Kıbrıs konusuna da değinen AB, Türk ve Rum Kesim arasında New York'ta başlatılan çözüm çalışmalarını memnuniyetle karşılamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin bu konudaki çalışmalarını takdir etmiş ve destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Eğer Kıbrıs konusunda çözüm sağlanırsa hem Kıbrıs hem de Türkiye'nin AB üyelikleri önünde büyük engeller kalkacaktır, ancak sorun çözülmezse müzakerelerin tıkandığı noktada AB'nin bu konuda şartsız karar vereceğini açıklamışlardır.³⁹ Tarafli davranan AB, Kıbrıs Rum Kesimi'ni zaten daha önce üye adaylığı statüsüne koymuştur. Açıklamalardan anlaşıldığına göre Rumlar ikili ilişkiler de barış sağlanamasa bile AB'ye tam üye olarak gireceklerdir. Türkiye ve Kıbrıs ise AB'ye tam üyelik konusunda attıkları her adımda bu sorunla karşılaşacaklardır.

Türkiye üye adaylığı statüsünün verilmesiyle üstüne düşenleri yapmak mecburiyetindedir. Uyum sağlanması ve kriterlerin yerine getirilmesi hedeflerine yönelik olarak olumlu bir tavır sergilemeli, siyasi istekliliğini ve duruşunu net bir şekilde ortaya koymalıdır. Gereken yasal ve idari düzenlemeleri yapmalı, çekimserlik göstermemelidir. Aynı şekilde AB'de bu konuda rahat taraf olarak davranmamalı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Türkiye'nin büyük potansiyelini ve enerjisini, özel konumunu dikkatten kaçırmamalıdır.

Helsinki Zirvesi kararı iki önemli karar açısından olumlu olarak kabul edilebilir. İlki AB'de Helsinki Zirvesi'nin ardından, Türkiye'nin tam üyeliği yönünde bir yol haritası çizme ihtiyacı doğmuştur. Bu sayede AB ile olan anlaşmaların yerine getirilmesi ve Kopenhag Kriterlerine uyum sağlanması halinde Türkiye'nin menfaatlerinin neler olacağı ve nasıl karşılanacağı bir açıklığa kavuşmuştur. Türkiye

³⁹ Reçber, Kamuran, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", İstanbul, Alfa Akademi Basım Dağıtım Yayımları Ltd. Şti, 2004, s.107

açısından da Helsinki sonuçları Türkiye'nin üyelik yolunda yapması gerekenleri netleştirmiş, kapalı bir alan kalmamıştır. İkinci olarak ta Türkiye ve AB kamuoyları konunun artık geri dönülemez olduğunu görmüşlerdir. Türkiye'deki muhalif gruplar artık Türkiye'nin reform sürecinde ve dış politikasında köklü değişiklikler olduğunu anlamışlardır. AB ülkelerinde de Türkiye'nin üyeliğine karşı olan gruplar veya kişiler, Türkiye'nin artık AB içine alınmasının bir gereklilik haline geldiğini, Türkiye'nin gerekli şartları yerine getirmesi ve Kıbrıs sorununu barışçıl yollarla çözmesi durumunda AB'nin bu görevden kaçamayacağını fark etmişlerdir. Bu bağlamda Helsinki, Türkiye'yi resmi zemine taşıyarak karşı tavır gösterenlerin aleyhte beklentilerinin önüne geçmiştir.⁴⁰

Helsinki Zirvesi'nde alınan olumlu karar 1959 yılın da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortaklık başvurusu yapmasının ardından geçen 40 senenin ardından yüzleri güldürmüştür. Üyeliği resmen kabul edilen Türkiye ile AB arasında yeni bir sayfa açılmıştır.

Helsinki'de üye adaylığının resmi olarak kabul edilmesinin başlıca nedenlerinden birinin, o dönemde Avrupa'da iktidarda olan sosyal demokrat ve benzer ideolojideki partilerin nesnel kriterler bağlamında üyelik sürecini değerlendirmelerini söyleyebiliriz. Türkiye'nin üyeliğine dinsel ya da etnik bakmamış ve adaylığın Kopenhag Kriterleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu partilerin en önemlisi başından beri Türklerin adaylığını destekleyen Alman Sosyal Demokratlar ve Yeşiller koalisyonudur.

Diğer taraftan Lüksemburg'da ret cevabı alan Türkiye'nin AB'ye karşı tavır koyması ve ilişkileri yavaşlatması buna karşılık AB'nin Türkiye'yi kaybetme

⁴⁰ Uğur, Mehmet, ‘‘Avrupa Birliği ve Türkiye, Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi’’, 2.Bs., İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004, s.298

endişesi olumlu karar açısından önemlidir. 1999 yılında Türkiye’de yapılan seçimler sonucu iktidara gelen hükümetin Dışişleri Bakanlığı’nı yürüten İsmail Cem’in çalışmaları ve yine 1999 yılında terör örgütünün başının yakalanması sayesinde örgüte darbe vurulması gibi lehte gelişmeler de olumlu kararı destekleyen durumlardır. Ayrıca Cardiff, Köln Zirveleri ile Marmara ve Atina depremleri ardından ilişkilerin yumuşaması gibi nedenler bu kararın alınmasını kolaylaştırmıştır.

Helsinki’de tanınan üye adaylığı bir sürece göre işlemektedir. Bu süreçte aday ülkenin AB ortak mevzuatına uyumu ve yakınlaştırılması beklenmektedir.

O dönemde üye olan ülkelere bakıldığında sürecin 6-8 yıl arasında olması beklenmiştir. Nitekim 6 yıl sonunda 2005’te de Türkiye müzakerelere başlamıştır.

Türkiye aday ülke statüsünü almasından sonra artık tamamıyla şartların yerine getirilmesiyle mükellef olmuştur. Diğer tüm Birlik üyesi ülkeler gibi Türkiye için de tam üyelik belirli koşulların yerine getirilmesinden sonra gerçekleşecektir. Bu şartların özü Danimarka’nın dönem başkanlığında Haziran 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi’nde belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri diye adlandırılan bu şartlar üyelik sürecinin temel kuralları olarak nitelendirilmektedir.

Kriterlerin içeriğine baktığımızda;

- Siyasi Kriterler: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı alanlarını içine almaktadır. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü bağlamında ülkenin kurumları, yöneticileri ve yaşamın genelinin belli kurallar çerçevesinde işlemesini gerektirmektedir. Bu anlayışı sağlamakla görevli kurumların istikrarının sağlanması gerekmektedir. Bireylerin çok partili hayatta eşit olarak seçme ve seçilme haklarını kullanmaları, rahatça tercihlerini yapabilmeleri ortamı

sağlanmalıdır. İnsan hakları alanında, üye olacak ülkelerin uluslararası insan hakları ve sözleşmelerine taraf olmaları gerekmektedir. İhlallerin engellenmesi amacıyla kurumlar oluşturulmalıdır. Azınlık haklarının korunması ve temin edilmesi büyük önem taşımaktadır. Azınlık hakları temel insan hakları olarak görülmekte ve olası bir hak mahrumiyetinin ülke içi huzurun bozulması ve iç çatışmalara neden olması bağlamında kabul edilemeyeceği öngörülmüştür. AB içinde barışın ve huzurun sağlanması için bu gereklidir. Üye olacak ülkelerin Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 1201 sayılı tavsiyeye uyması zorunludur.

- Ekonomik Kriterler: Üye ülkede iyi işleyen AB kurallarına uygun bir pazar ekonomisinin varlığı ve AB üyesi ülkelerin güçlü piyasaları ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme yeteneğine sahip bir ekonomik yapının bulunması gerekmektedir.
- Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum da dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme gibi önemli kriterlere ve AB müktesebatına uyulması zorunluluğu vardır.⁴¹

Genel olarak üye aday ülkelerden istedikleri bu Kriterlerin yanında, Türkiye'ye Helsinki'de ek olarak bazı kriterlerde getirilmiştir. Bunlar ayrıntılı saydığımız, sınır problemlerini barışçıl yollarla çözmesi, Kıbrıs konusunda BM'nin öncülüğünde barışın sağlanması ve sağlanamadığı takdirde UAD'ye gidilmesi gerektiği, gibi konulardan oluşmaktadır.

⁴¹ Çakmak, Haydar, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri", Ankara, Platin Yayınları, 2005, s.80

Helsinki de üye adaylığının tanınmasının ardından ikili ilişkiler canlanmış ve Türkiye artık büyük adımlar atmaya başlamıştır.

2.4 Helsinki'den 2002 Kopenhag Zirvesi'ne Yaşanan Gelişmeler

1999 Aralık ayında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınmasının ardından 2000, 2001 ve 2002 yılları müzakereler yolunda bir hazırlık dönemi olmuştur. 2000 yılı içinde Ortaklık Konseyi toplanmıştır. Ön taramaların yapılması amacıyla alt komitelerin kurulması kararlaştırılmıştır. Sürecin nasıl işleneceğine dair AB ve Türkiye arasında Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmış ve Türkiye'nin Ulusal Programı'na ilişkin hazırlıklar tamamlanmıştır. Türkiye'de bu arada AB ile ilişkilerin yürütüleceği ilk merci olarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği 2000 yılında kurulmuş, AB tarafıyla hazırlıkları tamamlanan KOB imzalanmış ve Türk Ulusal Programı kabul edilerek 2001'de art arda uygulamaya konmuşlardır.

9 Mayıs 2000 tarihinde "AB Günü"nde yaptığı konuşmada Dışişleri Bakanı İsmail Cem Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde yeni bir aşamaya geldiğini şu cümlelerle ifade etmiştir.

"Bu yeni dönemle, hem Avrupa Birliği ülkelerinin hem de Türkiye'nin önüne yeni bir tarih sayfasının açıldığı düşüncesindeyim. Stratejik bir değişim gerçekleşiyor. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır."⁴²

Helsinki'de alınan kararlar Türkiye Gümrük Birliği'nden sonra ilişkileri daha ileri bir boyuta taşımıştır. İki tarafında ilişkilerin sağlam zemine oturtulması yönünde artık daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir.

⁴² Aslan, Rıza, "Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki", Ankara Üniversitesi-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.55, S.3, Temmuz-Eylül 2000, s.9-28

2.4.1 Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin Kurulması

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Türkiye'ye Helsinki Zirvesi'nde ye adaylığı statüsünün tanınmasının ardından, Kopenhag Kriterleri'nin uygulanması ve müzakerelerin başlatılması yolunda uygulamaya geçen çalışmaların Türkiye tarafından yürütülmesini sağlamak ve Türk Hükümeti adına koordinasyonu gerçekleştirmek amacıyla, Haziran 2000 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen bir yasayla kurulmuştur.⁴³

ABGS, 2011 yılında Avrupa Birliği Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. ABGS kuruluşunun ardından AB'ye Türkiye'nin yaklaştırılması amacıyla faaliyetlerine hız vermiştir. Her bir mevzuat alanı için oluşturulan başkanlıklar ve alt birimlerden oluşan kurum, AB müktesebatına uyum ile ilgili faaliyetlerin eşgüdümünü sağlamak ve raporlar hazırlamakla görevlidir.

Kurum içindeki birimler, AB ile yapılan müzakerelerde siyasi bağlamda, açılan fasıllarda gerekli belgeleri hazırlar, mevzuat uyumu ile ilgili projeleri takip eder ve neye ihtiyaç duyuluyorsa o konuda eksikleri tamamlar. Türkiye'nin açıkladığı Ulusal programların hazırlanması ve raporlanması koordine edilirken, diğer kamu kurumlarının AB müktesebatına uyum için hazırladıkları taslak belgeleri de ABGS bünyesinde incelenir. Türkiye'nin hazırladığı İlerleme Raporları yine yetkili birimler öncülüğünde hazırlanır. Ekonomik olarak özellikle Gümrük Birliği erevesinde AB ile ekonomik ve parasal bütünleşme, sermayenin, malların, hizmetlerin serbest dolaşımı, mali kontroller, vergiler ve rekabet gibi konularda özellikle Kopenhag Kriterleri çerçevesinde beklenen kriterleri Türkiye tarafı olarak yerine getirilmesini yine bu birimler sağlamaktadır.

⁴³ Bilici, a.g.e., s.101

AB ile müzakerelerin seyri açısından ABGS'nin kurulması büyük önem taşımaktadır. Ülkede AB konusunda tek bir birim oluşturulmuş ve tüm koordinasyonu bu birim sağlamaktadır. ABGS'nin özellikle kurulduğu dönemlerde uyum yasa paketlerinin hazırlanmasına öncülük etmesi, nihai sonuçta başarıları getirmiş ve Türkiye'yi 2005 müzakerelerine taşımıştır. Daha sonra Bakanlık olan kurum 2003 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır.

2.4.2 Katılım Ortaklığı Belgesi'nin İmzalanması

Helsinki'de verilen kararın ardından çalışmalara başlayan AB Komisyonu, 7 ay sonra Temmuz 2000'de Katılım Ortaklığı Belgesi'ni hazırlamış ve AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi tarafından bu belge Türk Hükümeti'ne Temmuz ayında sunulmuştur.⁴⁴ KOB, AB'nin genişleme sürecinde Birliğe dâhil edeceği tüm aday ülkeler için hazırlanan ve üyelik yolunda aday ülkelerin yerine getirmesi gereken ve katılım öncesi bitirmesi beklenen çalışmaları içeren bir belge olarak önem taşımaktadır.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB dışişleri bakanları, Türkiye'nin büyük tepkiyle karşıladığı Kıbrıs ve Ege konularında düzenlemeye gidip, belge içerisinde bu konuları ön şart olarak sunmayıp "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog" adında yeni bir başlık oluşturmuşlardır. Yunanistan'ın isteğini kabul eden AB, Kıbrıs ve Ege konularını siyasi kriterler içerisinde bırakmış yalnız yeni açılan siyasi diyalog paragrafı içinde değerlendirmişlerdir. Bu sayede Türkiye, sorundan bir anlamda kurtulmuş ve iki konunun da kendi önüne ön şart olarak gelmesini önlemiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Türkiye için AB üyeliği yolunda yapması gerekenlerin şart olduğu konular bildirilmektedir. Bunlar Kopenhag kriterleri, AB

⁴⁴ Aydoğan, a.g.e., s.244

Konseyi'nin Madrid'de ve Lüksemburg'da kabul ettiği koşullarla AB antlaşmalarının değer ve beklentileridir.

Yani Türkiye'den üyelik için istenenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Kopenhag Kriterleri: Her aday devlet için belirlenen temel şartlar Kopenhag kriterleri ile beraber değerlendirilir. Bunlarda bilindiği gibi demokrasi, insan hakları, hukuk devleti yapısı, azınlıklara saygı, piyasa ekonomisi ve yükümlülükleri yerine getirme kabiliyetidir.
- AB Konseyi'nin Madrid Koşulu: Türkiye AB Konseyi'nin "Madrid koşulunu" yerine getirmek zorundadır. AB Konseyi'nin Madrid'deki bir toplantısında kabul ettiği bu koşula göre "her aday ülke katılım ertesinde idari yapısını, AB ile uyumlu hale getirmek zorundadır. Topluluk politikalarının uyumlu olarak yürütülmesi, buna bağlıdır."
- Lüksemburg Koşulu: AB Konseyi Lüksemburg Zirvesi'nde ulusal mevzuatın, AB müktesebatına uydurulmasını şart koşmuştur. Ancak bunun uygulamaya geçirilmesi ve pratikte işler hale getirilmesi gerekmektedir.
- AB antlaşmalarının Değer ve Amaçları: Aday devlet AB antlaşmalarında belirlenen değerleri ve amaçları benimsemekle yükümlüdür. Bu bağlamda AB Konseyi şu esasları koymuştur:

-Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak uyuşmazlıkların barışçı yoldan çözümü ilkesi,

-Aday devletlerin mevcut tüm sınır sorunlarını ve ilgili diğer sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermeleri gereği,

-Aday devletlerin makul bir süre içinde anlaşamamaları durumunda, aralarındaki uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeleri.⁴⁵

Katılım Ortaklığı Belgesi Türkiye'nin üyelik sürecinde yol haritası niteliğindedir, Türkiye'ye kısa ve orta vadede uygulaması gereken şartları belirtmektedir. Kısa vadeli hedefler 1 yıl içinde, uzun vadeli ise 1 yılın üzerinde bitirilmesi planlanan beklentileri kapsamaktadır.

Kısa vadeli öncelikler arasında siyasi olarak; hukuki mevzuatların düzeltilmesi, memur, hakim ve savcıların AB mevzuatı çerçevesinde eğitilmeleri, insan hakları ve azınlıkları koruma konusunda iyileştirmeler, ifade özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması, Kıbrıs sorununa barış yoluyla çözümün getirilmesi gibi konular yer almaktadır. Ekonomik anlamda Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'yla anlaşmaya varılmış uygulamaların devam ettirilmesi, telekomünikasyon sektörü için kapsamlı bir çalışma yapılması, kamu alımlarında ve vergilendirme konularında Topluluk müktesebatına uyum sağlanması, ulaştırma enerji ve çevre konularının müktesebata uydurulması, malların serbest dolaşımı ve rekabet alanlarındaki uygulamalar hız verilmesi, Merkez Bankası yasasının yeniden düzenlenmesi ve Bankanın hükümetten bağımsız bir hale getirilmesi gibi öneriler yer almaktadır.⁴⁶

Orta vadede ki siyasi beklentiler ise kısa vadede beklenenlerin geliştirilmesi, Milli Güvenlik Kurulu'nun bir danışma kurulu haline getirilmesi, tüm yurttaşların kökenlerine bakılmaksızın kültürel hakları ile eğitim haklarını kullanmalarını sağlayacak yasal ortamın sağlanması olarak sayılabilir.⁴⁷ Ekonomik anlamda ise özelleştirmenin tamamlanması, tarım sektöründe düzenlemeler, sosyal güvenlik

⁴⁵ Dura,Atik, a.g.e., s.403

⁴⁶ Aydoğan, a.g.e., s.247

⁴⁷ Dura,Atik, a.g.e., s.404

sisteminde iyileştirmeler yapılması, yabancı yatırımcının önündeki engellerin kaldırılması ve genel olarak AB müktesebatına uyumun sağlanması denilebilir.

2.4.3 Türkiye'nin Ulusal Programı Kabulü

Ulusal Programlar, Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde yer alan, AB müktesebatına uyum sağlanması, mevzuatın uygulanması, üyelik sürecine yönelik olarak takvim hazırlanması ve bu amaçlarla gerekli ekonomik ve idari verilerin üyeliğe aday ülkeler tarafından hazırlanıp koordine edildiği uygulama belgeleridir.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanmasının ardından da Türkiye, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'ne bir Ulusal Program hazırlatmıştır. Türkiye'nin müktesebata uyumu, mevzuatları yerine getirmesi, siyasi, sosyal ve ekonomik görevlerini ve takvimini içeren belge, KOB perspektifinde hazırlanmış ve onun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Mart 2001 tarihinde Türk Hükümeti tarafından onaylanmış ve AB yetkililerine teslim edilip resmi gazetede yayınlanmıştır.⁴⁸

Açıklanan Ulusal Program, Türkiye'nin süreçte izleyeceği yol ve çalışma yapacağı birçok konu üzerinde düşüncelerini bildirmektedir. Program, Türk Hükümeti'nin siyasi kriterlerin yerine getirilmesi bağlamında, siyasi, idari ve yargı alanlarında reform çalışmalarını hızlandıracağını ve en kısa zamanda kabul edilmeleri için TBMM'ye sunacağını bildirmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin hukuk devleti olması kaydıyla AB ve uluslararası standartlara uygun olarak daha özgürlükçü, katılımcı, güvenilir ve reformist bir yapıya bürüneceğini açıklamış, beklenen standartların yakalanacağını ifade etmiştir. Anayasa ve kanunlarda bu bağlamda değişiklikler yapılması öngörülmüştür. Türkiye Hükümeti, insan hakları ve

⁴⁸ Bilici, a.g.e., s.99

azınlıklar, hukukun üstünlüğü gibi konularda kaydedilen tüm gelişmeleri takip etmiş, bunların değerlendirip hızlandırılması konusunda ne gerekiyorsa yapmayı taahhüt etmiştir. TBMM bu konuda ciddi bir çalışma içerisine girmiştir.

Program kapsamında, düşünce ve ifade özgürlüğü alanlarında anayasa ve diğer yasalarda gerekli iyileştirmeler yapılması, Radyo Televizyon Üst Kurumu ve Basın Kanunu'nda değişikliklere gidilmesi planlanmıştır. Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklikler olması, Türk yasalarının Mevzuat yasalarına yakın hale getirilmesi, dernek kurma özgürlüğü ve toplantı hakları geliştirilmesi ve sivil toplum geliştirilmesi anlamında adımlar atılması, sendikal hakların arttırılması hedeflenmiştir. Ayrıca Türk Hükümeti kişi haklarının korunmasına riayet edeceğini açıklamış ve memurların eğitilmesi ve Polis Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle işkencenin önüne geçilmesini amaçlamıştır.⁴⁹

Ekonomik olarak uyum, mevzuat hükümleri gereğince serbest piyasa ekonomisinin canlandırılması, vergilerin düzenlenmesi, tarımda ki nüfusun desteklenmesi, özelleştirmelerin sağlanması, enflasyonun tek haneye düşürülmesi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri hakkında düzenleyici çalışmalar yapılması ve sosyal politikaların iyileştirilmesine yönelik birçok alanda yapılacak düzenlemeler ve konu başlıkları ile programda yerini almıştır. Gümrük Birliği açısından malların serbest dolaşımı konusunda ilerlemeler kaydedilmiş, genel anlaşma bağlamında ise hala yapılacakların olduğu belirtilmiştir.

Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli hedefleri yeterli anlamda karşılamıştır. Türkiye'nin 2001 ve 2002 yılları verilerine bakıldığında kısa vadeli hedeflerin çoğunun karşılandığı görülmektedir. 19 Mart

⁴⁹ Canbolat, a.g.e. s.271

2002 tarihine kadar yerine getirilmiş pek çok taahhüt vardır. Başlıca; düşünce ve ifade özgürlüğü, yargının işlevselliği, düşünce, din ve vicdan özgürlükleri, insan hakları konusunda eğitim, basın yasası ve gösteri hakkı gibi çalışmaları sayabiliriz.⁵⁰

Ayrıca Ağustos 2002’de kabul edilen üçüncü uyum yasa paketiyle de Türkiye, AB tarafından yerine getirilmesi beklenen Kopenhag Siyasi Kriterleri’nin büyük bir kısmını gerçekleştirmiştir.

Ulusal Program 2005 yılına kadar 94 yasanın değiştirilmesini, 89 yeni yasanın çıkarılmasını ve idari yapıda 4000 değişiklik yapılmasını öngörmektedir. Program üç bölümden oluşmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği adıyla bir organ kurulduğunu açıklamıştır.⁵¹

Türkiye 2001 yılında açıkladığı ilk Ulusal Programıyla AB’yle müzakere konusunda ne kadar kararlı olduğunu bir kez daha göstermiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi’nin ardından ve onun paralelinde hazırlanan Ulusal Program ve ardından yapılanlar Türkiye’yi AB’ye yakınlaştırmıştır. Programın içeriğinde de bahsedilen ABGS Teşkilatı, programa uyum konusunda çok büyük görevler üstlenmektedir. Hükümet ve tüm devlet kurumları bu dönemde AB yolunda birlik olmuşlar ve birlikte görev almışlardır. 2002 Kopenhag Zirvesi ve sonrası müzakerelerin başlamasına kadar hız kesmeden çalışılmıştır.

2.5 4. İlerleme Raporu (2001) ve Aralık 2001 Leaken Zirvesi

Avrupa Birliği Türkiye hakkında dördüncü ilerleme raporunu Kasım 2001’de açıklamıştır. Bu raporda AB, Türkiye’nin Helsinki’den sonra yaptığı çalışmalar açısından olumlu sonuçlar görmekte ancak yapılanları yeterli bulmamaktadır.

⁵⁰ Karluk, 7. Bs., a.g.e., s.868

⁵¹ Dura, Atik, a.g.e., s.414

Siyasi alanda anayasa değişiklikleri önemli bir gelişmedir ancak beklenen nitelikte bir ilerleme yoktur. Tüm vatandaşlar için insan hakları ve temel özgürlüklerin yaygınlaştırılmasını beklemişlerdir. Bu alanlarda reform çabalarını desteklemektedirler. MGK'da sivilin sayısının artırılması olumlu bir adımdır ancak Ordu'nun siyasetteki ağırlığı hala devam etmektedir. Ekonomik alanda ilerlemeler olmasına rağmen para piyasaları ve kayıt dışı ekonomi konularında AB standartlarına uygunluk yoktur. Kopenhag Kriterleri hala tam karşılanamamıştır.

Kıbrıs konusuna da değinen Rapor, AB'nin beklentilerini karşılar gelişmelerin olmadığını bildirmiştir. Barış adımlarında Türklerin masaya oturmaktan çekinmesi, aleyhte olan gelişmelerdir.

4. İlerleme Raporu'nun ardından AB Devlet ve Hükümet Başkanları Aralık 2001'de Leaken Zirvesi'nde bir araya gelmişler ve Türkiye hakkında da bir takım kararlar almışlardır. Leaken Zirvesi AB-Türkiye ilişkilerinin inişli-çıkışlı ilerlemesine rağmen olumlu bir havada geçmiştir. Türkiye'nin siyasi kriterlerin uygulanması bağlamında anayasasında yaptığı kimi değişiklikler memnuniyet verici bulunmuştur. Bu yapılanlar müzakere yolundaki Türkiye'nin elini kuvvetlendiren gelişmeler olmuştur. Türkiye'nin ekonomi ve insan hakları alanlarında ilerlemesi teşvik edilmiş ne gerekiyorsa destek verileceği bildirilmiştir. Kıbrıs konusuna da değinilen sonuç bildirgesinde o dönemde taraflar arasında toplantılar yapılması, olumlu gelişmeler olarak görülmüş ancak yeterli mesafenin kat edilmediği, Türk tarafının çaba sarf etmesi gerektiği açıklanmıştır.

2.6 5. İlerleme Raporu (2002)

5.İlerleme Raporu Kopenhag Zirvesi öncesinde Ekim 2002'de açıklanmıştır. Türkiye hakkında Zirve öncesi bir rapor açıklanması elbette ki önemli olmuştur.

Raporda Türkiye'nin özellikle son bir yılda siyasi arenada sağladığı ilerlemeler övülmüştür. Ekonomik olarak yasa değişiklikleriyle sağlanan ilerlemeler olumlu değerlendirilmiştir. Siyasi anlamda özellikle daha çok çaba sarf edilmesi istenmiştir. Kıbrıs konusunda da barış çabalarının devam ettirilmesi beklenmiştir.

2002 değerlendirmesi daha olumlu bir tavır sergilemiştir. Türkiye'nin, Kopenhag Kriterleri'ni sağlama ve müzakerelere başlama tarihi alma yolunda daha istekli olduğu görülmüştür. Bu olumlu hava ve beklentiler ışığında 2002 Kopenhag Zirvesi'ne gidilmiştir.

3.BÖLÜM

2002 KOPENHAG ZİRVESİ KARARI VE MÜZAKERELERE GİDEN YOL

3.1 2002 Kopenhag Zirvesi

Türkiye Helsinki’de adaylık statüsünün verilmesinin ardından heyecanla üyelik yolundaki çalışmalarına hız vermiş, Kopenhag Zirvesi’ne kadar geçen üç yıl içinde büyük atılımlar yapmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi’nin onaylanması, Türkiye’nin Ulusal Programını hazırlaması, kurumsal bir süreçte işlerin yürütmesi için Avrupa Birliği Genel Sekreterliği’nin kurulması gibi pek çok çalışma Kopenhag Kriterlerini uygulama yolunda başarı sağlamış ve Türkiye’yi AB’ye yakınlaştırmıştır. 2002 yılına gelindiğinde ise Kopenhag Zirvesi’nde Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasına yönelik alınacak bir karar düşüncesiyle çalışmaların temposu arttırılmıştır. Siyasi kriterlerin sağlanması yönünde büyük çabalar harcanmış, 2002 yılında birçok uyum yasası çıkarılmış, bu bağlamda atılan adımlar olumlu olarak 2002 İlerleme Raporuna da yansımıştır. Ayrıca Zirve öncesi Türkiye’de seçimler olmuş, yeni hükümet değişikliği yaşanmış ve gelen hükümette AB yolunda kararlı olduklarını, sürecin Türkiye’nin lehine işlenmesi ve tarih alınması konusunda ne gerekiyorsa üzerlerine düşenleri yapacaklarını açıklamışlardır.

Aralık 2002’de bu beklentiler ışığında Zirve gerçekleşmiş ve daha önce tam üyeliği bekleyen 10 aday ülkeye 2004’te üyeliğin gerçekleşeceğine dair söz verilmiştir. Türkiye hakkında çıkan kararda ise, Kopenhag Kriterleri ve Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan yasal düzenlemeler konusunda oldukça önemli adımlar atıldığı bildirilmiştir, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularındaki büyük adımların önemli olduğu ve yeni hükümetin kararlı söylemlerinin sevindirici

olduğu dile getirilmiştir. Ancak uygulama konusunda bazı gecikmelerin yaşandığı söylenmiş, çıkarılan yasaların pratiğe de geçirilmesi istenmiştir. Süreçte Türkiye'nin desteklenmesi için Katılım Ortaklığı'nın daha güçlü bir yapıya kavuşturulmasından söz edilmiştir. Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Zirve sonrasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri takiben beklediği, müzakerelerin başlatılması kararı konusunda ise, Türkiye'nin kriterleri yerine getirip getirmediğinin, AB Komisyon'u tarafından takip edilip inceleneceği belirtilmiş, Komisyondan bu konuda olumlu rapor çıkması halinde 2004 Aralık ayındaki Zirve toplantısında gecikilmeden, Türkiye-AB arasındaki müzakerelere başlanacağı kararı çıkmıştır. AB Türkiye'ye sağladığı mali yardımları da arttırma kararı vermiştir.

Kıbrıs konusunda da kararlar açıklayan Zirve bildirisi, Türk tarafını yine zor durumda bırakmıştır. Bu bağlamda eğer Ada'daki sorunlar Annan Barış Planı dahilinde çözülemezse tüm Ada'nın yeliğinin Rumların öncülüğünde gerçekleşeceğini bildirmiştir. Zaten 10 ye adayı ülkeye tarih verilmesi ve bu ülkelerin arasında GKRY'nin de olması AB'nin tutumunun ve tarafının belli olduğunu göstermektedir. AB net olarak uluslararası sözleşmeleri Rum tarafıyla birlikte iğnemektedir. Sorunun çözülememesi durumu, AB müktesebatının Ada'nın Türk tarafına uygulanmaması ve Kuzey'in her platformda dışarıda bırakılacağı anlamlarına gelmektedir.

Zirve'de alınan kararlar Türkiye'yi beklediği anlamda sevindirmemiştir. Çünkü diğer Avrupa devletlerine tam tarih verilirken, Türkiye hakkında bu Zirve'de, müzakerelere başlama kararı alınmamış, şartların gerçekleşmesi durumunda 2004

yılına bir zaman ayarlaması yapılmış ve yine Kıbrıs'ın üyelik konusunda Türkiye'nin önündeki engeli olduğu yönünde açıklamalar yapılmıştır. Ancak Helsinki'den sonra bu Zirve ikinci büyük soluklanma durağı olmuştur, Hükümete yeni bir AB hedefi koymuştur ve beklentilerin devamı açısından yeni bir heyecan oluşturmuştur.

Zirve'de ayrıca, AB'ye 2004'te üye olacak olan ülkelerin Katılım Anlaşmasına eklenecek "Tek Avrupa" Ortak Bildirisiyle, bu ülkelerin kendilerinden sonra AB'ye üye olacak adayların üyeliklerini engellememeleri ve genişleme sürecini geri döndürmemelerinin garanti altına alınması kararı verilmiştir.⁵² Bu karar önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkar. Çünkü Kıbrıs'ın Rum tarafıyla tek başına üye olması, ileriki aşamada hem Yunanistan hem de Kıbrıs Rumlarının Türkiye'nin üyeliğine karşı, olası vetolarının önünü kesecek bir dayanak olmuştur.

Kopenhag Zirvesi sonrasında Almanya Başbakanı Schröder, Türkiye'nin AB üyelik tarihini 2007, Genişlemeden sorumlu üye Verheugen 2013, Almanya Dış İşleri Bakanı Fischer 2014-2019 olarak tahmin etmişlerdir. Türkiye'nin Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararı hoş görmesi gerektiğini söyleyen Verheugen,

"Şimdiye kadar hiç yapmadığımız bir şey yaptık ve Türkiye'ye müzakerelerin başlayabileceğine dair bir tarih verdik. Daha önceki dönemlerde hiç böyle bir şey yapmamıştık"⁵³ demiştir.

Danimarka'nın AB'den sorumlu Bakanı Bertel Haarder, Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen metni yorumlarken şöyle demiştir:

"Karar genel olarak Türkiye'nin Avrupa üyeliğinde raya oturduğunun siyasi belgesidir. Türkiye'nin 40 yıldır beklediği sonucun ta kendisidir. Türkiye hep genişlemeden sonra, üye

⁵² "Kopenhag Zirvesi", İstanbul Büyükşehir Belediyesi, <http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Sayfalar/Zirveler.aspx> (Çevrimiçi) 04.03.2013

⁵³ Karluk, 8.Bs., a.g.e., s.162

sayısının 15'ten 25'e çıkmasından, dolayısıyla yeni engellerle karşılaşabileceğinden kaygı duydu. İşte bu kaygıyı gidermek üzere, biz AB olarak şimdiye dek pek görülmemiş bir uygulama yaptık.'' 2004 Mayıs'ında üye olacak ülkeler de bu metne imza atarak, Türkiye'nin üyeliğine, demokratik ölçüleri yerine getirmesi koşuluyla, itirazları olmayacağı konusunda söz vermiş oldular.''54

AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi ise,

''Türkiye kararı objektif ve tarafsızdır. Reformların fiilen ve hukuken yerine getirilmesiyle müzakereler başlatılacaktır. İki yıllık süre Türkiye'ye bu imkanı vermektedir''55 demiştir.

Diğer taraftan AB'nin Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana,

''AB'nin temelini atan Roma Anlaşması'nın mimarları hayal bile edemezlerdi. Ama, Türkiye, AB'nin üyesi olacak''

diyerek Türkiye'ye destek vermiştir. Washington'daki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde konuşan Solana şunları söylemiştir:

''Geldiğimiz noktaya bakın. Hayat nasıl değişiyor. Evet, Türkiye AB üyesi olacak. Aralık 2004'te Kopenhag Kriterleri tamamlanmış olacak. Biz öyle bekliyoruz. Müzakereler ne kadar sürer bilemiyorum. Benim ülkemin üyeliği için de müzakereler yıllar aldı. Ama kim düşünebilirdi ki, Türkiye'de AB'ye üye olacak ve Avrupa'nın sınır komşuları Irak ve Suriye olacak. Roma'daki kurucular bunu hayal bile edemezlerdi. Kopenhag Zirvesi'nin en önemli başarılarından biri Türkiye'ye tarih verilmesidir. Bu konu tartışıldı ve daha da tartışılacak, ama Türkiye'ye tarih verilmiştir.''56

Türkiye bu beklentiler ışığında Kopenhag Zirvesi'ni geride bırakmıştır. Müzakerelerin başlatılabileceği kararı tüm olumsuz gelişmelere rağmen Türk

⁵⁴ Karluk, 8.Bs., a.g.e. s.163

⁵⁵ Karluk, 8.Bs., a.g.e. s.163

⁵⁶ Karluk, 8. Bs., a.g.e s.164

Hükümeti ve halkı bazında yüz güldüren bir karar olmuştur. Bu kararın ardından uyum yolunda ve Kopenhag Kriterleri çerçevesinde çalışmalara hız kesmeden devam edilmiştir.

3.2 Kopenhag Sonrası Uyum Çabaları ve 2003 Yılı Ulusal Programı

2003 yılında AB'nin Türkiye hakkında hazırladığı yeni Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etmesinin sonrasında, Türkiye'de kendi ulusal programını revize etmiş ve Haziran 2003'te yeni program Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye'nin hazırladığı bu Ulusal Program'da genel itibarıyla Türkiye'nin 2005 yılına gelinceye kadar uygulamaya koymak istediği ve planladığı aşamalar ele alınmaktadır.

Açıklanan Ulusal Program'da öncelikli ele alınan konu Türk ulusal mevzuatının AB mevzuatına uyumlaştırılması konusudur. Ulusal Program'da 29 ana mevzuat başlığını kapsayan bu konular daha sonra 35'e kadar çıkmış ve müzakereler bu başlıklar altında yürütülmüştür. Bu başlıkları incelediğimizde;

1. Malların serbest dolaşımı
2. İşçilerin serbest dolaşımı
3. Yerleşme hakkı ve hizmet sunum serbestisi
4. Sermayenin serbest dolaşımı
5. Kamu alımları
6. Şirketler hukuku
7. Fikri mülkiyet hakları
8. Rekabet politikası
9. Finansal hizmetler
10. Bilgi toplumu ve medya
11. Tarım ve kırsal kalkınma
12. Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası

13. Balıkçılık
14. Taşıma politikası
15. Enerji
16. Vergilendirme
17. Ekonomik ve parasal birlik
18. İstatistik
19. Sosyal politika ve istihdam
20. Girişim ve sanayi politikası
21. Trans-Avrupa ağları
22. Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu
23. Temel haklar ve hukuk
24. Adalet, özgürlük ve güvenlik
25. Bilim ve araştırma
26. Eğitim ve kültür
27. Çevre
28. Tüketicinin ve tüketici sağlığının korunması
29. Gümrük birliği
30. Dış ilişkiler
31. Ortak dış ve güvenlik politikaları
32. Mali kontrol
33. Mali ve bütçesel hükümler
34. Kurumlar ve
35. Diğer hükümlerden oluştuğunu görmekteyiz.⁵⁷

2003 yılında revize edilip kabul edilen Ulusal Program, hem ekonomik hem de siyasi arenada ilerletilen çalışmaların AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi ve yakınlaştırılması amaçlarını gütmektedir.

Abdullah Gül, Meclis'te yaptığı konuşmada Türkiye'nin Ulusal Programı'nı Cumhuriyetin ilanından o güne kadar olan dönemdeki en önemli değişiklik olarak betimlemiştir. Gül'ün bu açıklamaları muhakkak ki Türkiye'nin sosyal, siyasi ve

⁵⁷ Bilici, a.g.e., s.100

ekonomik alanlarında büyük değişikliklere gideceğini göstermektedir. Bu isteklerin aktif bir şekilde hayata geçirilmesiyle de Türkiye beklentilerini büyük ölçüde karşılayacaktır.⁵⁸

Ulusal Program'ın 2003 yılında revize edilerek açıklanmasıyla beraber Türkiye, AB yolundaki ciddiyetini ve kararlılığını bir kez daha göstermiştir. Bu anlamda başarının elde edilmesi ve müzakere tarihi alınması konusunda gerek Hükümet gerekse devletin diğer tüm birimleri ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelmekten çekinmemiş, topyekûn mücadele içerisine girmişlerdir.

3.3 2003 Haziran Selanik Zirvesi

19-20 Haziran 'da ki Avrupa Zirvesi Selanik'te toplanmıştır. Bu Zirve'ye aday ülkeler gözlemci olarak katılmış ve Türkiye'yi temsilen Zirve'ye Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül katılmıştır. Zirve'de aday ülkelerin üyelikleri değerlendirilmiştir ve Türkiye ile Kıbrıs hakkında da bazı kararlar alınmıştır.

Türkiye hakkında alınan görüşler olumlu niteliktedir. Hükümetin başlattığı reform süreci ve uyum konusunda yapılan yasal düzenlemelerin 2003 yılı sonuna kadar tamamlanacağı algısı AB'yi memnun etmiştir. Kopenhag Kriterleri'ni uygulama aşamasında çok ciddi adımlar atıldığı ve yapılanların desteklendiği söylenmiş ancak yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin yenilenen Katılım Ortaklığı Belgesi'ne uygun hareket etmesinin yararına olacağı ve mesafe kat edeceği bildirilmiştir. Özellikle 2004'teki müzakerelerin başlaması kararı arifesinde KOB ciddi bir adım teşkil etmektedir.

⁵⁸ Yalçıntaş, Nevzat, "Avrupa Birliği ve Türkiye, Avrupa Topluluğu Bir Hristiyan Kulübü müdür?", İstanbul, Nokta Kitap, 2006, s.64

Kıbrıs konusunda ise iki tarafın barışına yönelik önemli adımların atılmış olduğu, Annan'ın çözüm sürecinde attığı adımların desteklenmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu konuda tarafların karşılıklı anlayışının devam etmesi gerektiği, AB'nin Kıbrıs'ı bir bütün olarak Birlik içinde görmek isteği yinelenmiştir.

3.4 6. İlerleme Raporu (2003)

Altıncı İlerleme Raporu Kasım 2003 tarihinde açıklanmıştır. Rapor öncesi dönemde uzun yıllar sonra Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin ardından tek başına bir parti iktidara gelmiş ve hem yurt içinde hem de AB yolunda kararlar ivedilikle alınmaya başlamıştır. Hükümet, Kopenhag Siyasi Kriterlerini biran evvel yerine getirip 2004'te yapılacak Zirve toplantısına hazır olmak istediğini ve müzakerelere başlama kararının bu tarihte verilmesi isteğini ve kararlılığını uluslararası kamuoyuna birçok defa bildirmiştir. Buda AB sürecini hızlandırmıştır.

Raporda belirtilenlere bakıldığında reformların uygulanmasında olumlu gelişmeler vardır, çalışmalar hız kazanmıştır ve AB kriterlerinin uygulamasına devam edilmektedir. Ancak yinede bu yeterli görülmemiştir. Hala pratikte ağır işleyen alanların varlığı, süreci yavaşlatabilmektedir. Raporun "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" başlığı altında Temmuz 2003'te kabul edilen 7. Uyum paketine vurgu yapılmış, uygulamadaki başarılarından söz edilmiş, AB ölçütlerini yakalamaya başlayan Türkiye'nin Türk halkının da desteğini aldığından, toplumsal bir bilinç kazanıldığından bahsedilmiştir. Hükümet daha önce bahsedilen işkenceler konusunda sıfır hoşgörü politikası uygulamış, kısa bir süre içinde ülkede var olan tüm olağanüstü hal uygulamasını kaldırmıştır. İnsan haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Siyasi Partiler ve Seçim kanunlarında düzenlemelere gidilmiş, özgürlükler arttırılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu Yasasında sivil otoritenin

ağırlığını arttırmak amacıyla köklü değişiklikler yapılmıştır. Yargının işleyişini hızlandırmak ve verimliliğini arttırmak yönünde önemli yapısal değişiklikler olmuştur. Hakim ve savcılarının sayısı artırılmış bu kişiler yeni eğitimlere tabi tutulmuştur. İnternet üzerinden ulusal bir yargı ağı oluşturulması ve tüm yerel birimlerde otomasyon sisteminin kurulması amacıyla bir çalışma başlatılmıştır. Yolsuzlukla mücadele amacıyla kanun çıkarılmıştır. AB yolunda reformların takip edilmesi ve daha etkili bir hale getirilmesi amacıyla bir Reform İzleme Grubu kurulmuştur.⁵⁹

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmeye devam etmiş, iki ülke başbakanları güven artırıcı tedbirleri devam ettirme konusunda anlaşmaya varmışlardır. AB tarafında sınır anlaşmazlıklarının ve Ege’de yaşanan sorunların bekletilmeden çözümlenmesi kanaati vardır.

Kıbrıs konusu ise, Selanik Zirvesi’nde ki beklentiler ışığında BM Genel Sekreteri’nin öncülüğünde çözüm bulunması gereken bir konu olarak tekrar dile getirilmiştir. Kıbrıs Türkiye için AB yolunda kesin çözümlenmesi gereken bir konu olarak yerini almıştır. 2004 yılında Türkiye’yle müzakerelerin başlatılması kararının alınacağı düşünüldüğünde Kıbrıs konusunda bir anlaşmazlık olması ve sorun çıkması Türkiye’nin müzakere beklentilerini çıkmaza sürükleyecektir.

Ekonomik alanda 2001 yılındaki krizin etkilerinin geçmeye başladığı, baskıların azaldığı vurgulanmış, enflasyonun aşağılara düştüğü gözlemlenmiştir. Kamu sektöründe borçların ödenmesi ve borç yönetimi konularında iyileştirmeler görülmüş bankacılık sektörünün güçlendirilmesi memnun etmiştir. Denetleme ve düzenleme kurumlarının kurulması ve bunların etkin çalıştırılması kaosların ve

⁵⁹ Güler, Ali, ‘‘Sorun Olan Avrupa Birliği’’, 2.Bs., Ankara, TÜRKAR, 2007 , s.365

ekonomik dalgalanmaların önüne geçmiştir. İşleyen bir piyasa ekonomisinin devam etmesi ve önündeki engellerin kaldırılması önemli görülmüştür. Genel değerlendirmede birtakım makroekonomik problemlere değinilse de, uygulanan reformların ve rekabete dayanabilecek iyi işleyen bir piyasa yapısının oluşmaya devam ettiği ve ilerlemelerin olduğunu söylemişlerdir.

3.5 2003 Aralık Brüksel Zirvesi

Başkanlar Konseyi 2003 yılı Aralık ayında bu sefer Brüksel’de toplanmışlardır. Türkiye hakkında 2003 İlerleme Raporu’nu da inceleyen Konsey’in, sonuç bildirisinin Türkiye hakkında verdiği kararlar birlikte Kıbrıs konusunda da birtakım açıklamalar yapılmış ve çıkan genel kararlar doğrultusunda 2004 Aralık Zirvesi için Türkiye’yle birlikte çalışılacağı sözü verilmiştir.

Türkiye hakkındaki kararda Katılım Ortaklığı Belgesi’ndeki birçok önceliğin karşılanması memnuniyet verici olarak belirtilmiştir. Bu yöndeki uyum yasalarının çıkartılması, hemen hemen tüm alanlarda AB müktesebatına yakınlaştırma çalışmaları, Kopenhag Siyasi Kriterleri’nin büyük çoğunluğunun yerine getirilmesi olumlu görülmüştür. Türk Hükümeti’nin yasal düzenlemeler ve siyasi kararlar açısından büyük çabalar sarf ettiği ve önemli reform çalışmaları içinde olduğu belirtilmiş ve bu durumu takdirle karşıladıklarını söylemişlerdir.

Ekonomik kriterlerin karşılanması yolunda da önemli aşamalar kaydedilmiştir. Türk ekonomisi piyasa gücünü iyileştirmeye başlamış ve rekabet edebilme yolunda ilerlemeler kaydetmiştir.

Kıbrıs’la ilgili olarak sorunun Annan Barış Planı çerçevesinde çözümlenmesi yönündeki gayretlerin devam ettirilmesi ve Mayıs 2004 tarihinde sadece Rum

tarafının Kıbrıs'ı AB'de temsil edecek şekilde değil, Türk tarafını da içine alarak tüm Kıbrıs'ın temsil edilmesi beklentilerini dile getirmişlerdir. Bu çerçevede BM Sekreterinin çözüm çabaları tam olarak benimsenmiş ve her türlü desteği sağlamaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Eğer sorun çözümlerse Kuzey Kıbrıs üzerindeki izolasyonun kaldırılacağı ve Kuzey'in kalkındırılması için büyük mali yardım yapılacağı belirtilmiştir.

3.6 Kıbrıs Sorunu ve Annan Barış Planı

1993 yılında AB Komisyonu, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne üyelik kriterlerini yerine getirdiğini ve kısa zamanda müzakerelere başlanılabileceğini belirtmiştir. Bu kararın ardından mevzuat ve uyum gibi konuları yerine getiren GKRY ile AB arasında Kasım 1998 tarihinde müzakerelere başlanmıştır.

AB'nin Rum tarafının Kıbrıs'ın bütününe kapsayacak şekilde Birlik içinde yer almasına onay vermesi uluslararası hukuka aykırı bir davranış olmuştur. İlk olarak AB normlarına göre sınır problemi olan ülkelerin AB üyeliği yasaktır ve diğer taraftan Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünü yaptığı barış altında yaşayan Kıbrıs'ın kurucu anlaşmalarına göre, garantör devlet izni olmadan uluslararası bir yapılanma içinde olması mümkün değildir. Türkiye'nin de bu şartlarda Annan Planı öncesi izni olmadığı için, AB hem kendi normlarına hem de uluslararası anlaşmalara karşı tavır sergilemiştir.

Süreç devam ederken 2001 yılında Birleşmiş Milletler, Kıbrıs konusunda revizyon yapma, konu hakkında yeni bir anlaşma yoluna gidilmesi kararını almıştır. Bu karar aslında hem sıkıntılı olan Ada barışı için hem de Kıbrıs'ın AB adaylığı için gerekli hale gelmiştir. Olumlu gelişmeler devam ederken AB'nin, Kıbrıs'ı Rumların

temsilinde bir bütün sayıp, üye devlet olarak kabul etmesi çalışmalarını gören Türkiye, karşılık olarak Ada'nın Kuzeyi ile Türkiye'nin birleşebileceği kararını açıklamıştır.

2002 yılına gelindiğinde çözümsüzlük-barış ikilemi devam ederken, Rum lider Clerides ve KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Barış Planı adı altında kendilerine sunduğu, altında da Annan imzasını taşıyan belge ışığında müzakerelere başlama kararını almışlardır.⁶⁰ BM lideri Kofi Annan çok kapsamlı bir anlaşma planını her iki kesime sunmuştur. İlk etapta plan Rumların lehine gözüktü de, çözümsüz kalınması durumunun Türk tarafına daha çok zarar vereceği düşüncesi, Türk tarafını planın destekçisi yapmıştır. Eğer plan kabul edilirse Ada bir federasyon altında birleşecek, taraflar değişmeli olarak yönetimi üstleneceklerdir.

Annan Planı'nın halkoylamasına gidilmesinden kısa bir süre önce Rum Kesimi'nde Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Clerides'in yerine çözüm sürecine karşıt görüşleriyle bilinen Papadopoulos koltuğa oturmuştur. Bu değişiklik Barış sürecinde risk anlamı taşımıştır.

Referandum yapılmadan önce ABD ve AB tarafları, olumlu kararı verecek tarafın kazanacağını ve o tarafı ekonomik ve siyasi olarak destekleyeceklerini söylemişler, Türk tarafına büyük sözler vermişlerdir ve "evet" kararı çıkarsa KKTC üzerindeki izolasyonun kalkacağını ve doğrudan görüşmelerin yapılacağını belirtilmişlerdir.

⁶⁰ Sönmezoglu, Faruk, "II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası", İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.622

24 Nisan 2004'te referandum yapılmış ve Türkler halkoylamasında ciddi bir çoğunlukla Annan Barış Planı'nı kabul etmişlerdir. Rum tarafı ise aksi bir şekilde Plan'a, hatta Türklerin 'evet' oranından daha büyük bir oranda 'hayır' demiştir.⁶¹ Türk kesimi olumlu tavrın üstüne birde Güney'le olan sınırını Rumlara açmıştır, bu sayede Kuzey tarafına gelmek isteyen herkese kapılar açılmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen Plan kabul edilmemiş ve çözümsüz kalmıştır. Sonuç Türkler açısından çıkmaz sokak niteliği taşımıştır. Hem KKTC hem de Türkiye'nin önünü kesmiştir. Buna rağmen Türk tarafının iyi niyeti ve samimiliği AB kamuoyunca net bir şekilde anlaşılmiş ve haklı oldukları kanıtlanmıştır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti halkı bu oylamada iyi niyetini ve sorunun çözümüne yönelik kararlılığını göstermiştir. Türkiye Hükümeti de çözümün sağlanması konusunda KKTC'ye desteğini esirgememiştir. Çünkü Kıbrıs sorununda çözümsüz kalınmasının, ileride Türkiye'nin AB üyeliğine de zarar vereceğini öngörmüşlerdir. Türkiye daha sonra üyelik müzakerelerine başladığında masaya resmi olarak tanımadığı bir ülkeyle oturmak zorunda kalacak ve buna ilaveten KKTC'nin varlığı ile Türkiye, AB sınırları içinde işgalci durumuna düşecektir. Tüm bunlar değerlendirildiği zaman Kıbrıs'taki çözümsüzlüğün Türkiye bazında ne kadar ciddi olduğu görülmektedir.

Referandumun ardından ABD ve AB'nin verdiği sözler havada kalmıştır. AB, 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Güney Kıbrıs'a yani Rumlara 2004 yılında AB'ye tam üyelik sözünü vermiş ve 1 Mayıs 2004 tarihinde resmen AB üyesi olmuşlardır. Türklerse tüm olumlu çalışmalara rağmen Birlik dışında bırakılmıştır. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye barış yolunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiş ama AB'ye olan güven kaybedilmiştir. Kıbrıs'lı Türkler AB'den dışlanmış, Rumlara ise

⁶¹ Şen, a.g.e. s.204

Annan Planı'na hayır demelerine rağmen ödüllendirilmiş, kazanan taraf olmuşlardır.⁶²

Referandumun üzerinden çok uzun bir süre geçmesine rağmen KKTC üzerindeki izolasyon hala devam etmektedir. Rum Kesimi ise AB üyesi bir devletken, Kuzey Kıbrıs hem kendi AB'den uzak kalmış hem de Türkiye'nin adaylığı önünde büyük bir engel olmaya devam edegelmiştir. Bu alınan kararın yanlışlığını, BM eski temsilcisi Kofi Annan daha sonraki konuşmalarında sürekli olarak ifade etmiştir. Genel görüş KKTC'nin AB içine girmesi, ancak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği halinde olacaktır. Türkiye'nin de bu durum için çok büyük hamleler yapması gerekmektedir.

Rumlara göre Türkler Ada da bir azınlık grubu oluşturmaktadır ve bu yapılarıyla ancak Rumların liderliğinde AB'ye girmelidirler. Ancak bu elbette kabul edilmesi mümkün olmayan bir anlayıştır. Ada'da iki tarafta eşit haklara sahiptirler ve hukuki statüleri birbirlerine eşittir. Sadece Rumlar değil Ada'da KKTC devleti de varlığını korumaktadır.⁶³

3.7 2004 Haziran Brüksel Zirvesi

17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de toplanan Zirve'nin Türkiye tarafından beklentilerinde çok fazla değişiklik görülmemiştir, ancak müzakere tarihi verilen Zirve'den bir önceki Zirve olması açısından önem teşkil etmektedir.

Zirve açıklamalarından asıl kararın Aralık Zirvesi'nde verileceği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin beklentileri karşılama kararlı olması, yasal mevzuatlarda reformun sürdürülmesi, Kopenhag Kriterleri'nin karşılanması

⁶² Karluk, Rıdvan, "Bölünmüş Kıbrıs'ın Üyeliği AB'yi Böler mi?" Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Ed: Oğuz Kaymakçı 1.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.261-287

⁶³ Yalçıntaş, a.g.e. s.122

açısından elle tutulur değişikliklerin yaşanması AB'yi memnun etmiştir. Bunlarla birlikte tarafsız yargının sağlanması, insan hakları ve temel özgürlükler konularında eksiklerin olması, sivil-asker ilişkilerinin AB'deki benzerlerine uygun hale getirilmesi, vatandaşlara kültürel hakların tanınması gibi konular da, birtakım eksiklerin varlığı ve iyileştirilmesi gerektiği açıklanmıştır.

Ekonomik olarak iyileşmelere rağmen makroekonomik planda daha çok yol kat edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Gerçekleştirilen reformlar memnuniyetle karşılanmıştır. Komisyon'un Türkiye hakkındaki İlerleme Raporu doğrultusunda olumlu bir sonuç çıkması ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği anlaşıldığı andan itibaren müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı, bu anlamda 2004 Aralık Zirvesi'nde kararın verileceği bildirilmiştir. Türkiye'ye ek olarak Rum Yönetimi ile gümrük birliği müzakerelerini başlatma çağrısında bulunmuşlardır.

3.8 7.İlerleme Raporu (2004)

AB Komisyonunca hazırlanan 7. İlerleme Raporu Ekim 2004'te açıklanmıştır. Rapora göre artık sona gelindiği Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği ve müzakerelerin başlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Açıklanan raporun siyasi kriterler başlığı altında, 2002 Şubat ve 2004 Temmuz dönemi arasında çıkartılan sekiz uyum paketinden övgü ile bahsedilmektedir. Yine 2001 ve 2004 yılları arasında iki temel anayasa değişikliği yapılmıştır. Bu alınan kararların ve reformların uygulanmasına yönelik birçok kanun, tüzük, yönetmelik, kararname ve genelgeler yayınlanmıştır. Bu bağlamda Temmuz 2004 öncesi son sekiz ayda çok fazla yeni kanun yürürlüğe konmuştur. Kamu idaresi sisteminin

kapsamlı bir biçimde ele alınması, merkezi hükümet ile yerel idare ve belediyeler arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi amacıyla yapılan önerilerden oluşan bir Eylem Planı yürürlüğe konmuştur. Bu bağlamda bir dizi yasa Temmuz 2004'te kabul edilmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısında bir takım değişikliklere gidilmiş, sivil idarenin ordu üzerindeki denetimi arttırılmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu ve Radyo Televizyon Üst Kurulu gibi kurumlarda önceki dönemlerden kalma uygulamalara son verilmiş askeri temsilcilikler kaldırılmıştır.

Yargı sisteminde önemli değişikliklere gidilmiş, Uluslararası hukuk ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının iç hukuka üstünlüğü Anayasaya eklenmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış yerlerine Bölge Ağır Ceza Mahkemeleri getirilmiştir. Aile Mahkemelerinin düzenlenmesi getirilen diğer değişikliklerdendir.

Kamu görevlilerini denetlemek amacıyla Kamu Etik Kurulu oluşturulmuştur. Milletvekilleri, Bakanlar ve Cumhurbaşkanı haricindeki tüm kamu görevlileri bu kurul tarafından denetlenebilecektir. Yine yolsuzlukla mücadeleyi engellemek amacıyla Elektronik İmza Kanunu çıkartılmıştır. Türkiye, 1 Ocak 2004'ten bu yana Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu üyesi olarak çalışmalara devam etmektedir.⁶⁴

Türkiye, insan hakları ve azınlıkların korunmasına ilişkin birçok sözleşmeyi imzalamış, anayasal bazı değişiklikler yapmıştır. İnsan haklarının korunması ve kanunların uygulanmasını takip etmek amacıyla İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan

⁶⁴ Güler, a.g.e. s.430

Hakları Kurulları gibi kurumlar oluşturulmuştur. Yargılama öncesi gözetim şartlarının iyileştirilmesi yolunda birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Basın özgürlüğünü güçlendirme amacıyla kimi kanun ve anayasa değişiklikleri yapılmıştır. Toplantı ve dernek kurma konusunda karşılaşılan güçlükler karşısında kanuni değişiklikler yapılarak kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır.

Siyasi Partiler Kanunu'nda partilerin kapatılmalarını daha zor hale getirmek için değişiklikler yapılmıştır.

Kıbrıs sorununda 2003 yılında Kofi Annan'ın öncülük ettiği barış planına destek verilmiş, kapsamlı bir şekilde sorunun çözümüne yönelik her türlü anlaşma içine girmeyi Türkiye taahhüt etmiştir.

Ekonomik olarak 2003 İlerleme Raporu'nda açıklanana benzer şekilde olumlu sonuçların olduğu, piyasa ekonomisinin ve düşmekte olan enflasyonun, işsizliğin azalmasının beklenen çalışmalar olduğu belirtilmiş ve destek verilmiştir.

2004 İlerleme Raporu'nda, gelinen nokta itibarıyla atılan adımların çok önemli olduğunu belirten AB, hala birtakım eksiklerin olduğunu bildirmiştir. Ancak buna rağmen Aralık 2004 yılında yapılan Zirve'de Türkiye ile müzakerelere başlama kararı alınmıştır.

3.9 2004 Aralık Brüksel Zirvesi

Türkiye için çetin mücadelelerin sonunda, 45 yılın ardından çok önemli olan karar, bu zirvede çıkmıştır. 16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan Zirve'den, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini büyük ölçüde karşıladığı ve katılım için müzakerelere başlayacak aşamaya geldiği sonucu çıkmıştır. AB Devlet ve

Hükümet Başkanları Brüksel’de, yaklaşık 1 yıl sonra 3 Ekim 2005’te Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararını çıkarmışlardır.

Katılım müzakerelerinin bir müzakere çerçeve belgesi kapsamında uygulanacağı ve bir program dahilinde izleneceği açıklanmış, Türkiye için bir program belirlenmiş ve AB Komisyonu’nun gereken hazırlıkları yapması için talimatlar verilmiştir. Zirve kararlarına ek olarak kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ve tarım alanlarıyla ilgili bazı ek düzenlemeler de getirilmiştir.⁶⁵

Alınan kararlar doğrultusunda tarama süreci başlatılmıştır. Tarama süreci müzakerelerin başlangıç aşamasıdır. Türkiye için daha önce sayılan 35 müzakere başlığı belirlenmiştir.

3 Ekim 2005’te başlaması kararı alınan müzakere sürecinin dayanağı olan Müzakere Çerçeve Belgesinde, müzakerelerin bazı temel öğeler çerçevesinde yürütüleceği öngörülmüştür. Bu öğelere baktığımızda, Kopenhag Siyasi Kriterlerinin eksiksiz yerine getirilmesi, siyasi alanda yapılan reformların göz ardı edilmeyecek şekilde devam ettirilmesi ve daha çok içselleştirilmesini söyleyebiliriz. Ayrıca AB’ye üyeliğin gerektirdiği müktesebatın uygulanması, özgürlükler ve haklar konularında iyileştirmeler ve sivil toplumun etkinliğinin artırılması da bu öğeler içindedir. Türk Hükümetinden ayrıca bu sayılanlar çerçevesinde hem Türkiye hem de Avrupa kamuoyunu sürekli olarak bilgilendirmesi istenmiştir.

Türkiye lehine Zirve kararı Türkiye-AB ilişkilerini soyut bir kavramdan çıkararak somut bir hale getirmiştir. Bu kararla Türkiye’nin önündeki ekonomik ve

⁶⁵ Güler, a.g.e s.150

siyasi belirsizlikler kalkmış, Türkiye daha rahat bir şekilde önünü görerek yapılanmaya gitmeye başlamıştır.⁶⁶

17 Aralık'ta Türkiye hakkında müzakerelere başlama kararının verilmesinin ardından, Türkiye açısından zorlu ve mücadelenin daha yoğun olduğu bir dönem başlamıştır. Reformların hayata geçirilmesi ve yapısal değişikliklerin uygulamaya konması geciktirilmemelidir. Bu dönemde toplumun tamamına görevler düşmektedir. İşadamından çalışanına, sivil toplum kuruluşlarından kamu sektörüne herkes elini taşın altına koyup sorumluluk almalıdır.⁶⁷

3.10 2005 Haziran Brüksel Zirvesi ve 3 Ekim 2005 Müzakerelerin Başlaması

17 Aralık 2004'teki Brüksel Zirvesi'nde alınan, müzakerelere başlanacağı kararının ardından, 29 Haziran 2005'teki Brüksel Zirvesi'nde AB Komisyonu "Katılım Müzakereleri Çerçeve Belgesi Taslağı"nı açıklamıştır. Türkiye, Zirve'de açıklanan bu taslakla müzakerelerin başlaması yönünde imza aşamasına gelmiştir.

AB-Türkiye arasındaki GB anlaşmasını, 1 Mayıs 2004 yılında AB üyesi olacak olan ülkelere açan Ek Protokol, 29 Temmuz 2005 tarihinde bir deklarasyonla birlikte Türkiye Devleti yetkililerince imzalanmıştır.

Türkiye imzaladığı protokole ek olarak, üyeliği kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınması olarak görülmemesi gerektiğini ayrıca ifade etmiştir.

⁶⁶ Baydarol, Can, "AB Uzmanı Can Baydarol'un 17 Aralık Zirvesi Sonuçları Üzerine Değerlendirmeleri", Stratejik Öngörü Dergisi, C.2, Sayı.4, 2004, s.184-187

⁶⁷ Tezcan,ERCüment, "Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye Hakkındaki 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu ve Tavsiyesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme" Ekim 2008, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=106> (Çevrimiçi)15.03.2013

Komisyon'un hazırladığı Müzakere Çerçeve Belgesi, AB Bakanlar Konseyi tarafından 3 Ekim 2005 tarihinde kabul edilmiştir. Böylece Türkiye resmen AB ile müzakerelere başlamıştır.

Müzakere çerçeve belgesinin içeriğinde, müzakereler, bu müzakerelerin usulleri, başlıkları, içerdikleri, hangi prensiplere göre uygulanacakları ve sonuç olarak nihai hedefin tam üyelik olduğu vurgulanmaktadır.

Müzakereler, Türkiye'den ve üye ülkelerden bakanların katıldığı 'hükümetler arası konferans' şeklinde ilerleyecektir. Süreç içerisinde, bu hükümetler arası konferans içinde hangi konu başlıklarının öncelikli inceleneceği kararlaştırılacak, sonrasında belirlenen düzene göre müzakereler devam edecektir.

Müzakereler fiilen, AB Bakanlar Konseyi'nin yetkilendirdiği çalışma grupları ile, Türkiye'nin Avrupa Birliği nezdinde ki Daimi Temsilciliği Müsteşarları ve yine Türkiye'nin müzakere heyetleri arasında gerçekleştirilecektir. Görüşülen müzakere başlığı ile ilgili Türkiye'nin yerine getirdiği uyum çalışmaları üzerinde mutabakata varıldığı zaman ilgili başlık kapatılacak ve yeni bir müzakere başlığı açılacaktır. AB kapatılan başlıkla ilgili yeni gelişmelerin gerçekleşmesi ya da aday ülkenin taahhütleri karşılamaması durumunda, kapatılan başlığa tekrar geri dönebilmektedir.

Müzakereler devam ettiği sürece Komisyon gelişmeleri düzenli olarak takip edecek ve görüşlerini her yıl ilerleme raporları ile yetkili organlara sunacaktır. Konsey ile Türkiye arasında Katılım Anlaşması imzalanacaktır, imzalanan bu anlaşma taslağı görüş ve onay işlemleri nedeniyle önce Komisyon'a ardından Parlamento'ya sunulacaktır. Eğer Parlamento onay verirse, AB üyesi ülkeler Türkiye'nin adaylığını oylama aşamasına geçeceklerdir. Siyasi kriterlerin yanında ekonomik kriterler yönünden de gerekli çalışmalar yürütülecektir.

AB müktesebatına uyum açısından Türkiye müzakerelere kadar, ithalat ve ihracat rejimleri, gümrük mevzuatının uyumlulaştırılması, rekabet hukuku ve ticari şartların sağlanması konularında oldukça ilerleme kaydetmiştir.

Katılım müzakerelerinin tek amacı; geçiş sürelerinin doğası, uzunluğu ve sayısını belirlemek değildir. Müzakerelerde ayrıca aday ülkenin Birlik bütçesine katkısı, ilgili ülkenin özellikle yapısal ve tarımsal politikalar gibi AB politikalarına katılma şekilleri ve Kurucu Anlaşmalar'da dile getirilen genel kurallardaki muhtemel istisnalar belirlenmektedir.⁶⁸

3 Ekim 2005 yılında böylece müzakerelere başlanmıştır. Müzakerelerin başlamasının hemen ardından 20 Ekim 2005 tarihinde "Bilim ve Araştırma" faslına ilişkin tarama süreci başlatılmış ve 1 yıl sonra 13 Ekim 2006'da bitirilmiştir. Sonrasında, 35 başlıktan oluşan ve 33'ü müzakereye konu teşkil eden başlıklardan çoğu açılmış, bir kısmında ilerleme sağlanırken, 1 başlık geçici olarak kapatılmış, 3 tane başlık Türkiye'nin teknik kriterleri sağlayamamasından dolayı müzakereye açılmamış, bir kısmı da Fransa, Rumlar ve Kıbrıs sorunu nedenleriyle bloke edilmiş, engellenmiş durumdadır. Son olarak Gıda Güvenliği ve Bitki Sağlığı faslı Haziran 2010 tarihinde müzakereye açılmıştır. Sürecin işleyişinden anlaşılacağı üzere müzakereler beklenilenden daha yavaş ilerlemektedir.

Avrupa Birliği'ne üye olmak bizim için gereklidir sorusuna Bahadır Kaleağası önemli ve açıklayıcı cevapları vermiştir:

"Bunları tekrar tekrar konuşuyoruz fakat demek ki önem veriliyor. Siyasette hiçbir şey yüzde yüz gerekli değildir. Şu an görüldüğü kadarı ile AB önümüzdeki dönemde bizim için en önemli ekonomik çıkar ve siyaset odağı olmaya devam edecek. AB şu an üyesi olan Fransa,

⁶⁸ Sandıklı, Atilla, "Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Safha (Müzakere Süreci), Stratejik Öngörü Dergisi, C.1, Sayı:3, 2004, s.4-18

Macaristan, Litvanya, Almanya veya İrlanda için olduğu kadar bizim için de gereklidir. Dünya rekabet ortamında Türk halkı için daha etkin politikalar AB içinde olmayı gerekli kılıyor. Dışında kalsak da bu politikalardan etkileniyoruz. Dış ticaretten, hava kirliliğine ve teknolojik atılımlara birçok politika Brüksel’de saptanıyor. Oradaki karar alma masalarında olmamız gerek. Üyesi olmadığımız zaman ulusal egemenlik haklarımızı iyi koruyamayacak bir noktaya gelebiliriz. AB’nin bir ekonomik ve siyasi olarak çekim gücü olmaya devam ettiği ölçüde, Türkiye’nin AB’ye üyeliği gereklidir.’’⁶⁹

AB tarafından son dönemde dillendirilen ‘‘İmtiyazlı Ortaklık’’ teklifleri de çözümsüz ve basiretsiz söylemlerdir. Gümrük Birliği’nin imzalanması zaten bir anlamda imtiyazlı ortaklığın başlamasıdır. Şimdilerde bahsedilen ise GB’nin geliştirilmesinden başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu kapsamda ortaya atılanlar Ankara Antlaşması’nın özüne de aykırı önerilerdir. Türkiye’nin bu süreçte tek hedefi tam üyelik olmalıdır ve AB’de bunun önemini çok iyi bilmektedir. Çünkü Türkiye Avrupa Birliği için barış, istikrar ve güvenlik anlamına gelmektedir.⁷⁰

Nitekim Başbakan Erdoğan’da AB üyeliğinin önemi ve 2005’ten sonra müzakerelerin AB tarafından yavaşlatılmasının ardından şu açıklamaları yapmıştır:

‘‘AB’ye üyeliğimizin en kısa sürede gerçekleştirilmesi temennimizdir. Türkiye’nin 50 yılı bulan üyelik süreci esasen bu konuda oldukça geç kaldığımızın açık bir göstergesidir. Kaldı ki, 2005 yılında başlayan katılım sürecimiz kapsamında 2006 yılından bu yana gerek kolektif gerek tek taraflı olarak yarıdan fazla müzakere faslının AB ülkelerince bloke edilmiş olması AB ile ilişkilerimize ciddi zarar vermiştir. Bu sürdürülebilir bir durum değildir. AB’ye üyelik hedefiyle gerçekleştirilen müzakereler tüm AB ülkelerinin ortak kararıyla başlatılmıştır. AB’nin taahhütlerinin arkasında durarak, müzakere sürecimizi baltalamaması icap etmektedir’’⁷¹

⁶⁹ Kaleağası, Bahadır, ‘‘Gençler Soruyor Bahadır Kaleağası Yanıtıyor N’olcak Bu AB İşi?’’, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 2010, s.97

⁷⁰ Akdoğan, Yalçın, ‘‘Kırk Yıllık Düş, Avrupa Birliği’nin Siyasal Geleceği ve Türkiye’’, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004, s.55

⁷¹ Erdoğan’dan AB Mesajı, <http://haber.stargazete.com/politika/erdogandan-ab-mesaji/haber-737671> (Çevrimiçi) 21.03.2013

Müzakerelerin başlamasıyla sonuçlanan bu uzun sürecin son tahlilde beklentisi, Türkiye ve Türk halkının tam üyelik ile AB'nin içinde yer almasıdır.

SONUÇ

Bu çalışma Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde Gümrük Birliği Anlaşmasının imzalanmasından sonra yaşanan gelişmeleri üç ana bölümde anlatmıştır. Gümrük Birliği sonrası Türkiye, AB ile yakınlaşmış, dünyaya açılmış ve AB üyeliği yolunda önemli adımlar atmıştır. İlk olarak 1999 yılı Helsinki Zirvesi'nde üye adaylığı statüsünü kazanmış, 2002 Kopenhag Zirvesi'nde 2004 yılında müzakerelere başlanacağı konusunda AB'den söz almış ve 2004 Brüksel Zirvesi'nde de müzakerelere başlama kararını AB'den çıkartmıştır. Bu süreçte karşılıklı birçok anlaşma imzalanmış, raporlar ve programlar hazırlanmıştır. Türkiye'de ilişkilerin koordinasyonunu sağlamak için ABGS kurulmuştur. Bu aşamaya gelmesinde Almanya'daki Türklerin ve Birlik içindeki söz sahibi yapısıyla Almanya devletinin, özellikle Schröder Hükümetinin büyük katkıları ve destekleri olmuştur. Nitekim sonuç itibarıyla 2005 yılında AB ile müzakerelere başlanmıştır.

Gümrük Birliği sonrası AB hedefine yakınlaşan Türkiye'nin bir aşırıdır hedefi AB bünyesinde yer almaktır. GB sonrası olumsuz gelişmelere karşın Türkiye'nin önu açılmıştır ve on yıl sonrasında AB ile müzakerelere başlanmıştır. Şu anda AB içindeki kimi devletler birçok dayatma da bulunsalar da, Türkiye'nin üyeliğini engellemeye çalışsalar da, hem AB çıkarları doğrultusunda Türkiye'den ekonomik ve siyasi olarak vazgeçemez hem de Türkiye, AB kadar güçlü başka bir oluşum var olmadan veya kurmadan bu yoldan dönemez. En azından AB yolunda Türkiye, ekonomi-politik çok ciddi reformlar ve atılımlar gerçekleştirmektedir, ayrıca uluslararası toplumda da rahat kabiliyet alanı bulmaktadır. GB tüm eleştirilere ve eksiklere rağmen Türkiye'yi AB rayında ana hatta bağlamıştır. Konunun ikinci sac

ayağını oluşturan Almanya'nın, AB sürecinde ki Türkiye tarafından ilk tercih edilen ülke olmasının sebebi ise gayet açıktır. İyi bilinmektedir ki Avrupa içinde en güçlü ve sözü geçerli ülke Almanya'dır. Almanya ile hem dünya savaşlarından kalma hem de göç konusunda vatandaşlarımızın bağından dolayı ikili ilişkilerimiz sürekli aktif kalmıştır. Bu bağ kendisini ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve daha birçok alanda etkin bir şekilde yüzyıldır göstermektedir. Özellikle Alman Başbakan Schröder bu konuyu çok iyi algılamış ve O'nun döneminde ilişkiler zaten zirveye çıkmıştır. Konuya bu yönleriyle baktığımızda, AB yolundan şimdilik Türkiye'nin sapmaması gerektiğini ve bu yolda göç etmiş Türklerin desteğini de alarak Alman desteğinden yararlanmasının şart olduğunu menfaatler açısından rahatça görebilmekteyiz. Türkiye bu şartlarda AB yolunda kararlılıkla yürümeye devam etmelidir.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasıyla aslında her iki tarafta kazançlı çıkacaktır. Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi üye devlet olarak kabul etmesiyle birlikte ilk olarak, sınırları kendilerinin bile hayal edemeyeceği kadar genişleyecektir. Bu sınırlar Karadeniz'in güney hattının tamamını, Güney Kafkasya Bölgesini, Doğu'ya açılan petrol, doğalgaz hatları gibi stratejik yolları, Ortadoğu'yu ve Doğu Akdeniz'i kapsayacaktır. AB bu sayede kendi içinde kurmuş olduğu sistemli ve kurallara dayalı barış yapısını Kafkasya ya ve Ortadoğu'ya taşıyacaktır. Türkiye'nin bir yandan İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye olması ve Teşkilatın Başkanı'nın bir Türk olması, diğer taraftan AB ve ABD ile olan ilişkileri sebebiyle belki de tek arabulucu ülke konumundan faydalanarak, AB, Ortadoğu'da hiç bitmeyen savaşa Türkiye yoluyla ve desteğiyle barışçıl çözümler getirecektir. AB, Irak'ın müdahalesinde Birlik olarak tarafsız kalmış, ABD tek taraflı bir savaşın içine girdiği için, o bölgede barıştan çok kaos ortamı geriye kalmıştır. Aynı şekilde İsrail-Filistin arasında bitmeyen gerilime seyirci kalmak yerine orta yolu bulan müzakereci bir yaklaşımla barışa destek

olunabilecektir. Diğer taraftan Kuzey'in dışarıda kaldığı ve Güney'in tanınarak AB üyesi yapıldığı Kıbrıs sorununda arabulucu olarak sorunun çözüme kavuşması sağlanacaktır. Türkiye'nin 1 asırdır sorunları bitmeyen Yunanistan ve Ermenistan gibi komşularıyla arasındaki buzları eritmesine yardımcı olunacaktır. İslam dünyası ile Batı medeniyeti arasında Türkiye vasıtasıyla bir köprü kurulması sağlanacaktır.

Türkiye'nin AB'ye katılımı aynı zamanda Ortadoğu'da hala diktatörlükle yönetilen bazı ülkelerin bu sistemden kurtulmalarını sağlayacaktır. Türkiye'de var olan seçim anlayışıyla kendi liderlerini seçebilecekler, ülkelerinin nimetlerinden sadece üst tabaka değil tüm halk yararlanabilecek ve dünyaya açılacaklardır. Siyasi istikrar bu ülkelerde sağlanacaktır. Rusya ile Orta Asya arasında Soğuk Savaş'tan beri serin rüzgarlar esmektedir. Türkiye'nin bu toplumlara akraba olması ve Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı aracılığıyla buralarda yatırım ve çalışmalar yapmasıyla birlikte sınırları Doğu'ya dayanan AB, bu ülkeler arasında da işbirliğini sağlar ve ekonomik canlanmayı gerçekleştirebilirse kaçınılmaz olarak kendisini küresel arenada zirveye taşıyacaktır. İstikrarını kazanmış Orta Asya bölgesi hem Çin'in saldırgan tavrını frenleyecek hem küresel barışın doğu ayağını sağlayacaktır.

Türkiye, AB'nin yanı başı olan Güney Avrupa içinde çok önemlidir. Türkiye'nin Balkanlardaki akrabaları, Bosna Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Kosova gibi devletler hem Avrupa içinde yer bulamamış hem de Avrupa'nın göbeğinde olmaları sonucu bu toplumdan kopamamışlardır. Türkiye'den destek alan bu devletler Türkiye'nin Birliğe katılımıyla da güçlenecek, siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirerek güçlü bir AB'nin içinde yer alacaklardır.

Avrupa Birliği ülkeleri, sanayi ve ekonomisini düşündüğümüzde dünyada en çok enerji ihtiyacı olan alanlardır. Doğalgaz ve petrol'ün, ileride belki bor gibi önemli madenlerinde dâhil olacağı enerji yollarının çok büyük bir kısmının

Türkiye'den geçtiği bilindiğine göre AB için Türkiye vazgeçilmez olacaktır. Ayrıca bu enerji hatları Türkiye'nin üyelik yolunda da elini güçlendiren bir parametredir. Enerji kaynaklarının önemine ek olarak, Karadeniz, Akdeniz, Süveyş Kanalı gibi deniz yollarıyla, eski İpek ve Baharat Yolları canlanacak Atlas Okyanusu'ndan Çin'e oradan Arap Yarımadası'na ticaret, bilim, eğitim, kültür ağı kurularak çok büyük işbirlikleri ve ekonomik-sosyal bir platform oluşacaktır. Ayrıca kara, hava ve deniz taşımacılığı canlanacaktır.

Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) içine dâhil olacaktır. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi bir askeri potansiyeli olmasa da AGSP'nin kendi içindeki Avrupa Genelkurmayı ve Askeri Komite yapılanması, Avrupa'nın askeri güç kanadını oluşturmaktadır. Her ne kadar barış amaçlı varlığını sürdürse de terör ve savaş gibi olası tehlikelere karşı Türk askeri ve stratejik kapasitesi, bu kurumlara destek olacak AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını korumaya yardımcı olacaktır. Çünkü daha önce Türkiye bunu yapmış ve başarılı olmuştur. Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Kosova'da barışın sağlanmasında büyük katkıları olmuş, Makedonya'da AB barış gücünü desteklemek amacıyla asker ve polis takviyesinde bulunmuştur. NATO'nun araştırmalarına göre, AGSP kapsamına giren, gelecekte çatışma alanı olarak beklenen 22 bölgenin 16'sında Türkiye doğrudan ya da dolaylı olarak taraf konumundadır.

NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olan Türkiye, AB'ye tam üyelikle birlikte barışa yönelik AB gücüne büyük destek olacaktır. Almanya'da bu önemi Sosyal Demokratlar Hükümeti iktidara geldiklerinde anlamıştır.

Diğer taraftan Türkiye'nin İran, Irak ve Afganistan gibi ülkeler çıkışlı uyuşturucu ve çeşitli kaçakçılık kollarının yoğun olduğu bir bölgede yer alması, hem Türkiye'nin hem de Avrupa Birliği'nin bu suçlarla daha etkin bir şekilde

mücadele etmesini sağlayacaktır. Bu denli önemli bir bölgede Türkiye'nin eli güçlenecek ve koordinasyon konusunda daha etkili bir mekanizma kurulacaktır. Tüm sınır kapılarında tek tip bir mevzuat uygulanacak suçların tespiti kolaylaşacak ve uygulanacak yaptırımlar da caydırıcı olacaktır.

AB'ye olası bir üyelik Samuel Huntington'un ortaya attığı Medeniyetler Çatışması tezinin de yanlışlanması bakımından önem arz etmektedir. Tüm dünyada aralarında İslam ülkelerinin de yer aldığı gelir seviyesi düşük ülkeler ile Batı dünyası arasında ki kopukluk 11 Eylül saldırıları ardından daha da derinleşmiştir. Avrupa Birliği'nin tüm dünyaya insani yardım yaptığını ve bunun oranının oldukça yüksek olduğunu düşünürsek, Müslüman bir Türkiye yardımıyla İslam ülkeleri, Doğu Asya ve Afrika kıtasına ulaşması, bahsi geçen tezi çürütecek ve Batı'nın bu anlamda sömürgecilikten bu yana üzerinde taşıdığı olumsuz havayı bitirecektir. Huntington'un bahsettiği parçalanmış devletler yerine, Türkiye'nin kültürel zenginliği ve tarihi altyapısı bu tezi çürütecektir. Çünkü halen Avrupa'nın genelinde yaklaşık 15 milyon Müslüman nüfus yaşamaktadır. Türkiye'nin zengin etnik yapısı, sınırlarını akrabalık bağlarını da içine alarak Balkanlardan Asya'ya, Kafkas'lardan Ortadoğu'ya kadar taşımaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin içinde olması Avrupa'nın belli bir zümreye açık olmadığını gösterecek ve hatta kanıtlayacak, Avrupa'nın Temel Haklar Sözleşmesi'nin içeriğinde bahsedilen eşitlik, insan hakları gibi evrensel değerleri taşıdığını insanlığa ispat edecektir. Asırlar boyunca Batı ve Doğu Medeniyetleri arasında köprü vazifesi kurmuş Osmanlı ve devamında kurulan Türkiye ile, içinde bulunduğumuz dünyanın önemli problemleri olan ırkçılık, etnik ve dinsel önyargılar, kimlik karşıtlıklarına karşı ortak mücadele vereceklerdir.

Konunun genelini bir bütün olarak ele aldığımızda Türkiye'nin AB'ye tam üye olması, AB'nin küresel konjonktürdeki yerini büyütecek muhtemelen en büyük süper güç yapacaktır. Bir yanda Avrupa, bir yanda İslam Dünyası, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Afrika ve Orta Asya'ya kadar uzanan siyasi ve ekonomik yapı önü alınamaz bir potansiyele ve yaptırım gücüne sahip olacaktır. İdeolojik kavgaların bitmesi yönünde ve barış yolunda Türkiye ve AB baş aktör olacak, AB Türkiye ile birlikte prestij sahibi ve yönlendirici bir yapıya bürünecektir. Türkiye, AB içinde ekonomisini güçlendirecek ve uluslararası arenada daha güçlü bir devlet olacaktır.

Son tahlilde Türkiye'nin AB'ye üye olması her iki taraf açısından gereklidir, kazançları çoktur ve her iki taraf kazanacaktır. AB, Türkiye'nin üyeliğinden, Türkiye de tam AB üyeliğinden vazgeçmemelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf “**Almanya’daki Türk Kuruluşları**, Yeni Vatan’da Dini ve İdeolojik Yapılanma”, İstanbul, Şehir Yayınları, 2011
- Akdoğan, Yalçın “**Kırk Yıllık Düş**, Avrupa Birliği’nin Siyasal Geleceği ve Türkiye”, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004
- Aslan, Rıza “Türkiye-Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki”, Ankara Üniversitesi-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.55, S.3, Temmuz-Eylül 2000, s.9-28
- Aydoğan, Metin “**Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz?** Tanzimattan Gümrük Birliğine”, 9.bs., İstanbul, Umay Yayınları, 2004
- Ayhan, Ufuk “Avrupa Birliği’nin Yönetsel Yapısı ve Türkiye”, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009
- Baydarol, Can “AB Uzmanı Can Baydarol’un 17 Aralık Zirvesi Sonuçları Üzerine Değerlendirmeleri”, Stratejik Öngörü Dergisi. C.2 Sayı.4, 2004
- Bilici, Nurettin “**Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme”, 2.bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005
- Canbolat, İbrahim S. “**Avrupa Birliği**, Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler”, 3.bs., İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2002
- Canbolat, İbrahim S. “**Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Korku ve Umut Arasında İnsan”, Bursa, Alfa-Aktüel Kitabevi, 2003
- Cem, İsmail “**Türkiye Avrupa Avrasya**, Avrupa’nın Birliği ve Türkiye”, II. cilt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009
- Çakmak, Haydar “Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri”, Ankara, Platin Yayınları, 2005

- Dartan, Muzaffer “Avrupa Birliği ve Türkiye-Almanya İlişkileri” **Avrupa Birliği Üzerine Yazılar**, Ed.Turgay Berksoy, A.Kadir Işık, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, Ekim 2004, s.119-153.
- Davutoğlu, Ahmet “**Stratejik Derinlik**, Türkiye’nin Uluslararası Konumu”,68.Baskı İstanbul, Küre Yayınları, 2011
- Dedeoğlu, Beril “Adım Adım Avrupa Birliği”, İstanbul, Çınar yayınları, 1996
- Dura, Cihan & Atık, Hayriye “Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye”, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003
- Gökalp M. Faysal, &Yıldırım Aynur “Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri,” **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar”,Ed.: Turgay Uzun,Serap Özen, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004
- Güler, Ali “Sorun Olan Avrupa Birliği”,2. Bs., Ankara, TÜRKAR, 2007
- Kaleağası, Bahadır “Gençler Soruyor Bahadır Kaleağası Yanıtlıyor N’olacak Bu AB İşi?”, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 2010
- Karluk, Rıdvan “Avrupa Birliği ve Türkiye”, 7.bs., İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003
- Karluk, Rıdvan “Avrupa Birliği ve Türkiye”, 8.baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım A.Ş., 2005
- Karluk, Rıdvan “Bölünmüş Kıbrıs’ın Üyeliği AB’yi Böler mi?” **Avrupa Birliği Üzerine Notlar**, Ed: Oğuz Kaymakçı 1.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005
- Kılıç, Ramazan “**Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**, Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Gümrük Birlikleri Teorisi”, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2002
- Öymen, Onur “17 Aralık Zirvesi Sonuçları Üzerine Değerlendirmeler.” Stratejik Öngörü Dergisi. C.2, Sayı.4, 2005, s.179-183

- Reçber, Kamuran “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, İstanbul, Alfa Akademi Basım Dağıtım Yayım Ltd. Şti, 2004
- Sandıklı, Atilla “Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Safha (Müzakere Süreci), Stratejik Öngörü Dergisi, C.1, Sayı:3, 2004
- Sönmezoğlu, Faruk “II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası”, İstanbul, Der Yayınları, 2006
- Şahin, Birsen “Almanya’daki Türkler”, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010
- Şen, Faruk “Türkiye AB İlişkilerinde Dış Etkenler”, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005
- Tekeli, İlhan,
& İlkin, Selim “**Türkiye ve Avrupa Birliği 3**, Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa’ya Türkiye’nin Yaklaşımı” Kitap 3, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2000
- Tezcan, Ercüment “Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye Hakkındaki 6 Ekim 2004 Tarihli İlerleme Raporu ve Tavsiyesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme” Ekim 2008, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=106> (Çevrimiçi) 15.03.2013
- Uğur, Mehmet “**Avrupa Birliği ve Türkiye** Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi”, 2. Bs., İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004
- Yalçıntaş, Nevzat “**Avrupa Birliği ve Türkiye**, Avrupa Topluluğu Bir Hristiyan Kulübü müdür?”, İstanbul, Nokta Kitap, 2006
- Bilanço, Ekonomik Rapor, TÜRMOB Aylık Yayın Organı, sayı:101, Mart 2005
- “Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği”, Ed.Uğur Özgöker, Haluk Ceyhan, İstanbul, Türkiye-Avrupa Topluluğu Derneği-İstanbul Şubesi, Seminer, 7-8 Ekim 1995, Esbank, 1996

----- Aksiyon Dergisi, ‘‘Viyanada 50 yıla Avrupalı Türkler’’
http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=30377
(evrimii) 08.03.2013

----- ‘‘Erdoğan’dan AB Mesajı’’, Star Gazetesi, Mart 2013
<http://haber.stargazete.com/politika/erdogandan-ab-mesaji/haber-737671> (evrimii)
21.03.2013

----- ‘‘AB Bakanlar Konseyi’’ AB Kurumları,
<http://www.abbulteni.org> (evrimii) 02.03.2013

----- ‘‘ Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi’ne İlişkin
Komisyon 1999 Düzenli Raporu’’ <http://www.een.kosgeb.gov.tr/abrapor/1999.pdf>
(evrimii) 02.03.2013

----- ‘‘Avrupa Birliği Zirvesi’’ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa
Birliği Bakanlığı, <http://www.abgs.gov.tr/?p=45631&l=1>, (evrimii) 06.03.2013

----- ‘‘Türkiye-AB İlişkileri, Gümrük Birliği’’ Türkiye Cumhuriyeti
Avrupa Birliği Bakanlığı, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234>, (evrimii) 05.03.2013

----- ‘‘Serbest Ticaret Anlaşmaları, Türkiye’nin Serbest Ticaret
Anlaşmaları’’ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,
<http://www.ekonomi.gov.tr/sta/> (evrimii) 11.03.2013

----- ‘‘Türk-Alman Üniversitesi Kuruluyor’’, Wikipedia, Ekim
2010, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/564091-turk-alman-universitesi-kuruluyor>
(evrimii) 10.03.2013

----- ‘‘Kopenhag Zirvesi’’, İstanbul Büyükşehir Belediyesi,
<http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Sayfalar/Zirveler.aspx> (evrimii) 04.03.2013

----- ‘‘Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye’’ Türkiye Cumhuriyeti
Dış İşleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (evrimii)
18.03.2013.